

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТАВРІЙСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРОТЕХНОЛОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ДМИТРА МОТОРНОГО
ФАКУЛЬТЕТ АГРОТЕХНОЛОГІЙ ТА ЕКОЛОГІЇ
КАФЕДРА ГЕОЕКОЛОГІЇ І ЗЕМЛЕУСТРОЮ**

«Допущено до захисту» протокол засідання
кафедри ГЕЗ

№ 11 від «23» червня 2023 року

В.о. зав. кафедрою ГЕЗ

к.с.-г.н, ст.викладач _____Максим ГАНЧУК

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

СВО «Бакалавр»

*за освітньо-професійною програмою «Геодезія та землеустрій» зі
спеціальності 193 «Геодезія та землеустрій»*

(освітній ступень, ОПП, спеціальність)

на тему: **Аналіз особливостей формування концепцій сталого розвитку
сільських територій**

25 ГЗ Д 010 000000 ПЗ

Виконала: студентка 21 сГЗ групи

ініціали)

Кошель М.С.
(прізвище та

Консультант з ОП: к.т.н., доцент

Михайло ЗОРЯ

Керівник: к.т.н., доцент

Ольга МАЗИКІНА

Нормоконтроль к.т.н., доцент
(науковий ступінь,
вчене звання)

(підпис)

Ольга МАЗИКІНА
(прізвище та ініціали)

Запоріжжя – 2023 р.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТАВРІЙСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРОТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ДМИТРА МОТОРНОГО

Інститут або факультет агротехнологій та екології
Кафедра геоекології і землеустрою
(назва кафедри)

Ступінь вищої освіти Бакалавр
Галузь знань 19 «Архітектура та будівництво»
(шифр і назва)

Спеціальність 193 «Геодезія та землеустрій»
(шифр і назва)

Освітня програма «Геодезія та землеустрій»
(назва)

ЗАТВЕРДЖУЮ

В.о. зав. кафедри ГЕЗ

к.с.-г.н., ст. викладач Максим ГАНЧУК
(підпис) (ініціали та прізвище)

«04» квітня 2023 р

ЗАВДАННЯ
ДО ВИКОНАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

студентці Кошель Марія Сергіївна
(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи **Аналіз особливостей формування концепцій сталого розвитку сільських територій**

керівник роботи к.т.н., доцент Мазикіна Ольга Борисівна
(науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ім'я, по батькові)

затверджені наказом Ректора університету від «03» квітня 2023 р. № 105/1-С

2. Строк подання студентом роботи « 19 » червня 2023 р.

3. Вихідні дані до роботи: Закони України «Про землеустрій», «Про державний земельний кадастр», «Про регулювання містобудівної діяльності», «Про місцеве самоврядування в Україні», Земельний кодекс України, Указ Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» від 30 вересня 2019 року № 722/2019; Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 року «Про Стратегії людського розвитку» від 02 червня 2021 року № 225; Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року від 03 березня 2021 року № 179;

Розпорядження Кабінету Міністрів України «Деякі питання цифрової трансформації» від 17 лютого № 365, Постанови Кабінету Міністрів, чинні нормативні акти та інструкції, матеріали Держгеокадастру, Головного управління статистики, науково-періодична література з теми дослідження.

4. Перелік питань, які потрібно розробити: теоретичні засади формування концепцій сталого розвитку сільських територій; аналіз особливостей формування програм сталого розвитку сільських територій.

5. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав (дата)	завдання прийняв
Розділ 3 Охорона праці	Михайло ЗОРЯ, к.т.н., доцент, завідувач кафедри цивільної безпеки	04.04.2023	04.04.2023

б. Дата видачі завдання

04.04.2023 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

Назва етапів кваліфікаційної роботи	Термін виконання етапів роботи (місяць)	Відмітка керівника про виконання (засвідчується підписом)
Розділ 1 Теоретичні засади формування концепцій сталого розвитку сільських територій	Березень	Виконано
Розділ 2 Аналіз особливостей формування програм сталого розвитку сільських територій	Квітень	Виконано
Розділ 3 Охорона праці	Травень	Виконано
Висновки	Травень	Виконано

Студентка

М.С. Кошель

(ініціали та прізвище)

Керівник роботи

О.Б. Мазикіна

(ініціали та прізвище)

АНОТАЦІЯ

Кошель М.С. Аналіз особливостей формування концепцій сталого розвитку сільських територій. – Кваліфікаційна робота. Кафедра геоєкології і землеустрою. – Запоріжжя, Таврійський державний агротехнологічний університет імені Дмитра Моторного, 2023.

Текст викладений на 72 сторінках, містить 9 рисунків, 4 таблиці та сім додатків, 36 літературних джерел.

Мета роботи полягає у висвітленні теми формування програм сталого розвитку сільських територій.

Аналіз особливостей формування концепцій сталого розвитку сільських територій є важливим кроком для забезпечення гармонійного розвитку та процвітання сільських регіонів. У даному дослідженні розглядаються основні принципи та підходи до створення концепцій сталого розвитку, які враховують екологічні, економічні та соціальні аспекти. Вивчаються фактори, що впливають на сталий розвиток сільських територій, зокрема природні ресурси, демографічні тенденції, інфраструктура, технології та місцеве самоврядування. Особлива увага приділяється ролі громад та місцевих ініціатив у формуванні та реалізації стратегій сталого розвитку. На основі аналізу світового досвіду пропонуються рекомендації щодо покращення планування та управління сільськими територіями з метою досягнення стійкого розвитку.

Ключові слова: сталий розвиток, сільські території, соціальні аспекти, планування, місцеве самоврядування.

ЗМІСТ

Вступ.....	6
Розділ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ КОНЦЕПЦІЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ.....	9
1.1 Характеристика понять та категорій «сталий розвиток» та «сільські території»	9
1.2 Загальні принципи формування політики розвитку сільських територій в ЄС та США	21
1.3 Напрями розвитку сільських територій.....	22
Висновки до розділу 1	33
Розділ 2. Аналіз особливостей формування програм сталого розвитку сільських територій.....	35
2.1 Сучасний стан програми енергозбереження сільських територій.....	35
2.2 Удосконалення інституційного забезпечення розвитку сільських територій в Україні	38
Висновки до розділу 2	54
РОЗДІЛ 3 ОХОРОНА ПРАЦІ	56
3.1. Охорона праці при проведенні землевпорядних робіт у сільській місцевості	56
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	60
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	62

Вступ

Актуальність теми дослідження. Село є частиною економічного простору, що формується в процесі суспільного поділу праці. Економічні відносини, організовані на основі сільськогосподарського виробництва та місцевої автономії, відтворюють структуру доходів та інституційне середовище аграрного суспільства.

Слід зазначити, що підприємницька ініціатива на селі сприяє розвитку конкуренції, науки, техніки, технології та організації виробництва товаровиробників, завдяки чому знижується собівартість продукції, підвищується якість продукції та підвищується рівень життя населення.

Розвиток агробізнесу можна розглядати як забезпечення умов для активізації господарської діяльності населення. В умовах глобалізації світової економіки сільськогосподарські підприємства беруть на себе соціальні обов'язки в рамках узгодження інтересів підприємств, держави та суспільства.

Сталий розвиток сільських територій вимагає певної визначеної стратегії. Під стратегією сталого розвитку сільських територій розуміють визначення довготривалих цілей і завдань розвитку сільської місцевості, відтворення і підвищення якості людських ресурсів, підвищення ефективності сільської економіки, раціональне використання та відтворення природних ресурсів. Маючи на меті визначення особливостей реалізації програм сталого розвитку сільських територій, необхідно усвідомлювати ключові індикатори досягнення поставлених цілей цих програм. Численні приклади впровадження SWOT-аналізу для отримання напрямів подальшої діяльності і у вітчизняних і міжнародних проєктах показали свою ефективність.

Існують певні перешкоди для збалансованого розвитку сільських територій, найважливішими з яких є єдина функція села, відсутність інновацій у формі підприємництва, низький рівень соціальних послуг.

Вивченням проблем розвитку сільських територій займаються такі українські вчені, як В.К.Збарський, А.Третяк, В.Другак, В.П.Славов, В.Ю.Уркевич, О.В.Коваленко, П.О.Оліщук, Ю.Губені, Т.М.Булах, М.Й.Малік,

Д.В.Крисанов, О.В.Шубравська, І.В.Прокопа, М.А.Хвесик, В.В.Юрчишин, В.С.Дієсперов, П.Т.Саблук, І.В.Ксьонжик, М.Я.Дем'яненко, В.К.Терещенко, Н.В.Морозюк, С.І.Мельник, Л.А.Ставніча, С.М.Газуда, Л.Удова, О.І.Павлов, Б.М.Данилишин, І.Р.Залуцький, В.Кретінін, Л.Г.Мельник, О.В.Моліна, А.А.Шалмуєв, К.І.Якуба.

Зокрема, питанням підприємництва та його важливості у розвитку сільської місцевості присвячена робота П.О.Оліщук. Автор пропонує деякі методи активізації діяльності підприємницьких структур у сільській місцевості. Відомий український вчений Ю.Губені досліджував місцеві ініціативи як інструмент розвитку сільської місцевості. Виділяючи особливу групу «людського капіталу громади», він встановив роль місцевої ініціативи у формуванні людського та соціального капіталу.

Світовий та вітчизняний досвід розвитку сільських територій досліджує Т.М.Булах. Сільський аграрний туризм як чинник розвитку сільських територій розглядає вчений-аграрій М.Й.Малік. За О.В.Прокопою комплексний сільський розвиток в основі своїй має сільську територію, її життєзабезпечення, життєдіяльність, життєустрій.

В.Славов стверджує, що операційною основою сталого розвитку сільської території є нормативне забезпечення та використання ресурсного потенціалу.

Член-кореспондент Національної академії наук А.Третяк вважає, що проблеми села та фермерів необхідно вирішувати на основі розвитку села та активізації різних видів підприємництва.

Д.Крисанов, Л.Удова вивчають складові сталого розвитку сільських територій в контексті функціонування кластерних формувань.

У працях згаданих авторів розглядаються лише окремі питання сталого розвитку сільських територій, зокрема: використання земельних ресурсів сільських територій, сільський аграрний туризм як чинник розвитку сільських територій, трудовий потенціал сільських територій тощо. Разом з тим питання теоретичних засад сталого розвитку сільських територій потребують

узагальнення, систематизації, уточнення. Вони не втрачають своєї значущості та актуальності та обумовлюють тему дослідження.

Об'єкт дослідження - сільські території, як багатофункційні екологосоціогосподарські системи.

Предмет дослідження – процеси формування та сталого розвитку сільських територій.

Мета дослідження полягає у висвітленні теми формування програм сталого розвитку сільських територій.

З огляду на мету роботи, було визначено **такі завдання:**

- 1) визначити етимологію поняття «сталий розвиток»;
- 2) охарактеризувати поняття «сільські території»;
- 3) дати характеристику орієнтирів інноваційного розвитку сільських територій України сталого розвитку сільських територій.
- 4) дослідити напрями формування програм сталого розвитку сільських територій.
- 5) охарактеризувати заходи з охорони праці при виконанні робіт із землеустрою.

Методи дослідження. Для розв'язування поставлених завдань використано такі методи наукового дослідження: теоретичний аналіз наукових літературних джерел, синтез, узагальнення, порівняння, конкретизація, спостереження.

Структура дослідження. Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків і списку використаної літератури із 35 джерел. Дипломна робота написана на 60 сторінках основного тексту, містить 9 рисунків, 4 таблиці та сім додатків.

Розділ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ КОНЦЕПЦІЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

1.1 Характеристика понять та категорій «сталий розвиток» та «сільські території»

Слова «розвиток», «економічний розвиток», «сталий розвиток» нині широко вживаються в наукових та ділових колах для характеристики процесів соціально-економічного розвитку, що відбуваються у світовій економіці, економіці України та її регіонів. Не існує чіткого визначення, яке б охоплювало всі аспекти широкого поняття «зростання». Звичний підхід описує прогрес з місця досягнення. Розвиток - це незворотна природна спрямована зміна речей, що призводить до їх нового якісного стану [1].

Економічний розвиток – це пристосування економічної структури відповідно до потреб технічного та соціального прогресу [1]. У більшості випадків це означає створення робочих місць і матеріальних благ, а також підвищення рівня життя. Економічний розвиток також є процесом впливу на економічне зростання з метою покращення соціально-економічного добробуту. Останнім часом у літературі наводяться різні тлумачення терміну «економічний розвиток».

Деякі автори пов'язують економічний розвиток із добробутом, зростанням доходу на душу населення, підвищенням якості життя, задоволенням основних потреб усіх членів суспільства. Інші зосереджуються на найзагальніших закономірностях економічного розвитку: його циклічній природі, зв'язках із прогресом і зростанням, еволюцією та розширенням. Інші підкреслюють складність і багатовимірність цього процесу, включаючи глибокі зміни в технології, економіці, соціальних відносинах, політиці, інституційній сфері, інфраструктурі, технології, освіті, домінування основних факторів виробництва: капіталу, природних ресурсів, праці.

В даний час еволюція поглядів на проблему «розвитку» досягла більш

широкого розуміння «розвитку». Розвиток починається з інтеграції в усі сфери суспільного життя. Це розуміння призвело до концепції сталого розвитку. Питання сталого розвитку почали обговорювати на рубежі 1960-1970-х років, коли люди зіткнулися з багатьма негативними факторами, які загрожували життю нинішніх і майбутніх поколінь: дефіцит мінеральних ресурсів і енергії, деградація природного середовища, зростання бідності та збільшення прірви між бідними і багатими, поширення продовольчої кризи і голоду, міжетнічні конфлікти і т.д.

У середині 20 століття модель розвитку світового господарства базувалася на концепції економічної ефективності. На початку 1970-х рр. збільшення різниці в доходах між країнами та між класами населення призвело до спроб виправити ситуацію шляхом перерозподілу матеріальних ресурсів. До кінця цього століття охорона навколишнього середовища стала не менш актуальною задачею. Отже, концепція сталого розвитку є результатом взаємодії трьох складових економіки, суспільства та навколишнього середовища.

Світовий саміт у Ріо-де-Жанейро (1992) став важливою віхою, встановивши новий порядок денний для сталого розвитку. Учасники погодилися, що захист навколишнього середовища, соціально-економічний розвиток є основою сталого розвитку. Для досягнення цієї мети учасники саміту ухвалили Порядок денний на XXI століття, глобальну програму дій” [2]. Але прогрес виявився повільнішим, ніж очікувалося. Країни, особливо розвинені, не дотримувалися обіцянки захищати довкілля та допомагати країнам, що розвиваються.

Світові лідери, які зібралися в Йоганнесбурзі на саміт тисячоліття ООН у 2002 році, визнали цей факт. Вони вирішили використати перші 15 років нового століття, щоб викоринити глобальну бідність у масових масштабах. Головною метою саміту є зменшення рівня бідності та визнання трьох основних компонентів сталого розвитку (соціального, економічного та екологічного) [2]. Концепція «сталого розвитку» все ще перебуває в процесі

осмислення, тому її слід розглядати як складну, багат шарову, багатогранну та суперечливу категорію.

У літературі існують різні визначення сталого розвитку. Українські дослідники сталого розвитку дали таке визначення. Академік Кухар та віце-президент вважали, що сталий розвиток – це самопідтримуваний розвиток, ідея, згідно з якою людська діяльність є раціональною, розумною, гармонійною з природою та створює умови для кращого життя для себе та майбутніх поколінь. Економічний і соціальний розвиток і захист навколишнього середовища нероздільні [3].

Сталий розвиток академік О. Невелєв визначив як економічний, соціальний та екологічний збалансований розвиток конкретного регіону та розташованих на ньому міських і сільських поселень (населення), формування та функціонування узгодженого розвитку економічних, соціальних та екологічних елементів. На основі раціонального використання різноманітних ресурсів (природи, праці, виробництва, техніки, інформації та ін.) [4].

Категорія сталого (стабільного, стійкого) розвитку, це така організація і соціально-економічна результативність, за яких кожне сучасне покоління формує не лише якомога кращі умови для себе, а й дбає про те, щоб їх мали також наступні покоління. Інакше кажучи, сталий розвиток всією своєю сутністю, формами організації і механізмами здійснення поступально спрямовується в стратегічне майбутнє [6]. У такому розумінні цієї категорії сконцентрована принципово нова якість відносин не просто між людьми, а й між поколіннями.

В основі сталого розвитку лежать невід'ємні права людини на життя та повноцінний розвиток. Пріоритетним напрямом сталого розвитку є оптимізація життєдіяльності людства в умовах безпечного природного середовища і гармонійних відносин як усередині суспільства, так і між окремими спільнотами [7]. Концепція переходу України до сталого розвитку запропонована Партією зелених України визначає сталий розвиток – як такий розвиток суспільства, при якому задоволення потреб в природних ресурсах

теперішніх поколінь не повинно ставити під загрозу можливості майбутніх поколінь задовольняти в них свої потреби, коли будуть узгоджені екологічні, економічні та соціальні складові розвитку, коли техногенне навантаження не буде перевищувати можливостей природного доквілля до самовідновлення, а суспільство усвідомить перевагу екологічних пріоритетів над іншими [8]. Д.Крисанов, Л.Удова вивчають складові сталого розвитку сільських територій в контексті функціонування кластерних формувань.

Таким чином ні в одному представленому визначенні сталого розвитку не розглядається сталість в значенні постійного зростання або розвитку в кількісному значенні, а мається на увазі тривалий або якісний розвиток. Спираючись на різні точки зору ми вважаємо, що під сталим розвитком слід розуміти такий напрям світового економічного зростання при якому забезпечується якість життя громадян, що опирається, з одного боку на сучасні досягнення науково-технічного прогресу, що задовольняють його поточні потреби, але по своїй дії на навколишнє середовище не загрожують майбутнім поколінням, з другого боку, забезпечується якісне зростання по рівнях матеріального, житлово-побутового, соціального забезпечення, охорони здоров'я, екологічної та особистої безпеки.

В 1996 році на сесії ФАО в Римі ідея сталого розвитку була адаптована до проблем сільського господарства і розвитку сільських територій. Сільська економіка представлена наступними основними галузями: сільським і лісовим господарством, торгівлею, промисловістю, виробництвом будматеріалів. Проте розвиток сільських територій більшою мірою залежить від стану сільського господарства як найкрупнішої сфери економіки, що забезпечує збереження природи і догляд за культурним ландшафтом.

Сталий розвиток сільського господарства розуміється як постійне та достатнє постачання населення продовольством на основі передових екологічно орієнтованих технологій, скорочення безробіття, підвищення рівня доходів в цілях боротьби з бідністю.

Спираючись на точки зору науковців, можна зробити висновок що

поняття сталого розвитку сільських територій базується на здатності території не стільки повертатися в початковий стан після збурюючих управлінських дій, скільки в набутті якості переходити в новий якісний стан, пов'язаний перш за все з неухильним та стабільним підвищенням якості життя громадян, що проживають на цій території. Виходячи з сучасних трактувань, сталий розвиток сільських територій можна охарактеризувати як рівномірне нарощування позитивних соціальних показників (життєвого рівня населення, освіти, здоров'я) в повній відповідності з економічним та екологічним розвитком сільської місцевості.

Соціально-економічний розвиток сільських територій – це об'єктивний процес, який відбувається як в самих регіонах, так і в країні в цілому під впливом історичних, географічних, ресурсних, демографічних та інших чинників. Разом з тим розвиток сільських територій – суб'єктивний процес, який відбувається під впливом управлінських заходів, в першу чергу з боку регіональної адміністрації, а також адміністрації загальнодержавного рівня. В сучасному розумінні сталий розвиток сільських територій – це стабільний соціально-економічний розвиток, що не руйнує своєї природної основи і забезпечує безперервний прогрес суспільства. Перехід до сталого розвитку означає поступове забезпечення цілеспрямованої самоорганізації суспільства в економічній, соціальній та екологічній сферах.

В цьому значенні сталий розвиток сільських територій характеризується економічною ефективністю, екологічною безпекою і соціальною справедливістю. Не зважаючи на наявність в Україні розвиненої правової бази, що різною мірою враховує принципи сталого розвитку, в тому числі на регіональному рівні, відсутність єдиного комплексного документа негативно впливає на системність процесу впровадження ідей сталого розвитку в Україні відповідно до рішень, прийнятих на міжнародних конференціях. Формування і реалізація політики сталого розвитку сільських територій багато в чому визначатиметься її законодавчим забезпеченням.

Тим часом законодавчо не визначені повноваження державних і

регіональних органів виконавчої влади в області сільського розвитку; не мають достатнього правового забезпечення функції по формуванню і реалізації політики сталого розвитку сільських територій; на державному рівні законодавчо не затверджені стандарти забезпечення сільського населення соціальними послугами; вимагають вдосконалення правові умови бюджетування сільського розвитку, доступу сільського населення до земельних, матеріально-технічних, кредитних та інформаційних ресурсів; немає регулярного державного статистичного спостереження за розвитком сільських територій.

В економічній літературі немає єдиного визначення поняття «сільська територія», та й поняття сільської місцевості зазнало певної трансформації. Певну систематизацію визначення поняття «сільські території» сформовано на основі джерел [27], [17], [25], [23], у табл.1.1.

Таблиця 1.1. - Систематизація визначень поняття «сільські території»

Автор	Визначення
В.П.Славов, О.В.Коваленко	Регіонально-територіальне утворення зі специфічними природно-кліматичними, соціально-економічними умовами
М.Й.Малік, М.А.Хвесик	Сукупність, що поєднує в собі організаційно-територіальну та територіально-функціональну приналежність (виробництво, переробка, реалізація сільськогосподарської продукції)
П.Т.Саблук	Складна багатофункціональна система, важливим елементом якої є село та його аграрна спеціалізація
О.І.Павлов	Типи поселення, соціально-виробничі, культурно-побутові та адміністративні осередки; населення, сільськогосподарські та інші угіддя поза межами сільських поселень з розташованими на них виробничими об'єктами; органи самоврядування та громадські організації

За дослідженнями науковців Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки Павліха Н. В., та Хомюк Н. Л. запропоноване наступне визначення поняття «сільські території» - рис. 1.1

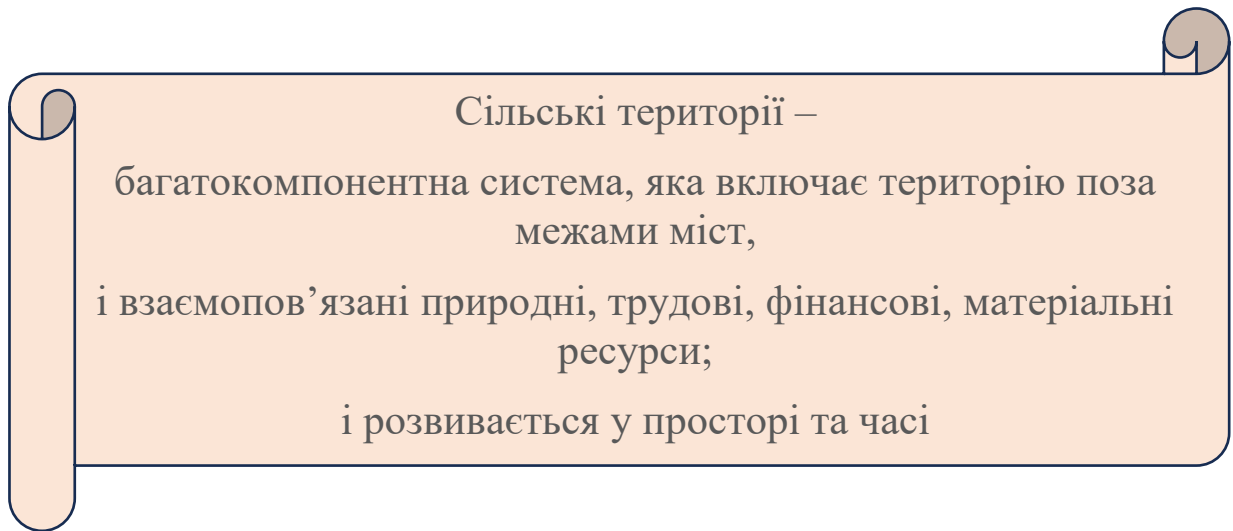

Рис. 1.1 – Визначення поняття «сільські території» за [22]

Слід зазначити, що розвиток села складається з двох складових:

- Промисловість та економіка (сільськогосподарське виробництво, лісове господарство, водне господарство, переробка та торгівля);
- Соціально-економічні (економіка, планування, прогноз розвитку села.

Існує спеціально сформульована стратегія сталого сільського розвитку, яка має включати визначення основних довгострокових цілей і завдань соціально-економічного розвитку сільських територій. Конкретні стратегії будуть спрямовані на забезпечення диверсифікованого зростання, підвищення ефективності сільської економіки та відтворення природних ресурсів.

Слід відзначити, що основним змістом розвитку аграрного сектору є комплексний розвиток сільських територій, спрямований на забезпечення стабільного та збалансованого розвитку, враховуючи європейські принципи та стандарти (додаток В).

Детальніше систематизацію визначень «сталого розвитку» [11], [3], [5], [20], [13] наведено у таблиці 1. 2

Таблиця 1.2. - Систематизація визначень поняття «сталий розвиток»

Автор	Визначення
І.Р. Залуцький	Охоплює широке коло специфічних відносин: політичних, економічних, соціальних, екологічних, земельних, інших суспільних відносин, які становлять єдину систему державотворення
В. Газуда	Процес гармонійного, екологобезпечного, збалансованого відтворення економічної, соціальної та екологічної систем на якісно новому рівні з метою задоволення теперішніх та майбутніх потреб людства
Б.М. Данилишин	Такі відносини в суспільному виробництві, завдяки яким досягаються оптимальні пропорції нормалізації якісного стану середовища, економічного зростання та зростання духовних та матеріальних потреб людей
О.В. Моліна, В.М. Осипов	Розвиток є сталий, якщо він максимізує чисті вигоди економічного розвитку при збереженні природних ресурсів і забезпеченні їх якості в часі, передбачає збільшення не тільки реального доходу на душу населення, але також зростання інших показників добробуту, приводить до позитивних структурних змін в економіці та суспільстві
В. Кретінін	Сукупність соціально-економічних, політичних та інших взаємопов'язаних процесів, що дозволяють послідовно збільшувати потенціал регіону для задоволення зростаючих потреб громадян, які проживають на його території

На думку авторів, сталий розвиток сільської місцевості – це цілеспрямований процес, який забезпечує збалансоване вирішення соціально-

економічних завдань, питань охорони навколишнього середовища та природно-ресурсного потенціалу, розвиток організаційно-економічних механізмів, узгоджених між дисциплінами, що взаємодіють, зокрема цілеспрямованими. формування та впровадження революційних інноваційних проектів.

Логічно, що система управління сталим розвитком сільської місцевості, заснована на цілях проекту, має бути побудована відповідно до такої логічної структури:

- визначення цілей управління;
- виявлення та аналіз проблем, що перешкоджають здійсненню цих цілей;
- здійснення пошуку розв'язання даних проблем;
- визначення можливих варіантів розв'язання та здійснення вибору оптимальних рішень;
- нарешті складання цільової програми заходів розв'язання даних проблем.

Очевидно, що сталий розвиток у сільській місцевості потребує більш досконалого законодавчого забезпечення, ніж чинне законодавство, яке повинно включати:

- деталізацію повноважень органів виконавчої влади в сфері сталого розвитку сільських територій;
- законодавчо затверджені стандарти забезпечення сільського населення соціальними благами;
- визначення правових умов бюджетування сільського розвитку;
- державне статистичне спостереження за розвитком сільських територій.

Забезпечити включення сталого сільського розвитку як пріоритет до національної земельної політики.

Видатний вчений-аграрій В.К. Збарський виділив наступні напрями політики розвитку села [12]:

- аграрно-економічні (стимулювання малих форм господарювання, розвиток вертикальної сільськогосподарської кооперації, заохочення соціальних інвестицій великих фірм);
- демографічний та соціально-економічний (стимулювання демографічного розвитку, підвищення зайнятості та доходів населення, розвиток соціальної інфраструктури);
- екологічний (охорона ландшафту, підвищення родючості ґрунтів, стимулювання екологічного сільського господарства).

На думку А.М. Третяка та В.М. Другака [32], розвиток сільських територій включає в себе:

- духовний та соціальний розвиток;
- розвиток поселенської мережі;
- розвиток територіальної та соціальної інфраструктури;
- розвиток природно-ресурсного потенціалу;
- розвиток місцевого самоврядування.

До сільських територій належать території з густотою населення менше 50 осіб на квадратний кілометр відповідно до міжнародної класифікації на рівні району та області (додаток А). В Україні це стосується всіх областей, крім Івано-Франківської, Закарпатської Чернівецької та приєднаної території АР Крим. Відповідно до цієї класифікації, сюди також входять сільські місцевості, де проживає 15-50% населення, і переважно міські райони, де проживає менше 15% населення.

Станом на 1.01.2020 р. ідентифіковано такі типи переважно сільських територій відповідно адміністративних районів Запорізької області (рис. 1.2) та Одеської області (рис. 1.3)

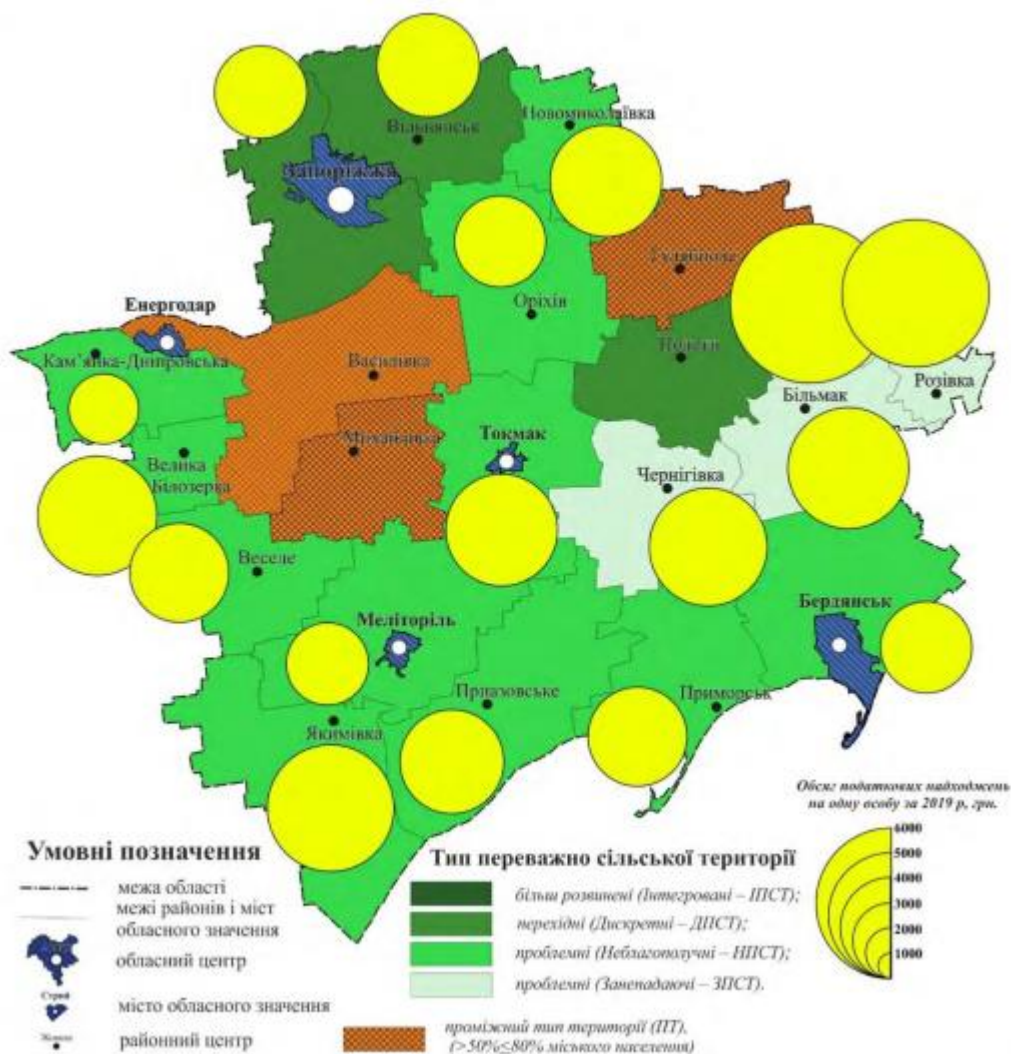

Рис. 1.2 - Ідентифікація переважно сільських територій та їх типів в адміністративних районах Запорізької області станом на 1.01 2020 р.

- більш розвинені переважно сільські території, або інтегровані переважно сільські території – у 3 районах загальною площею 4 052 км² з чисельністю наявного населення 140 621 осіб;
- перехідні переважно сільські території, або дискретні переважно сільські території – у 3 районах загальною площею 4 052 км² з чисельністю наявного населення 140 621 осіб;
- проблемні переважно сільські території, або неблагополучні переважно сільські території – в 14 районах загальною площею 18 643 км² (68,6 % території області) де зосереджено 352 648 осіб (20,9 % наявного населення області). В їх складі ідентифіковано занепадаючі переважно сільські території, як вкрай проблемні, – у 3 районах (Більмацькому, Розівському, Чернігівському) загальною площею 3 146 км² з чисельністю наявного населення 45 344 осіб.

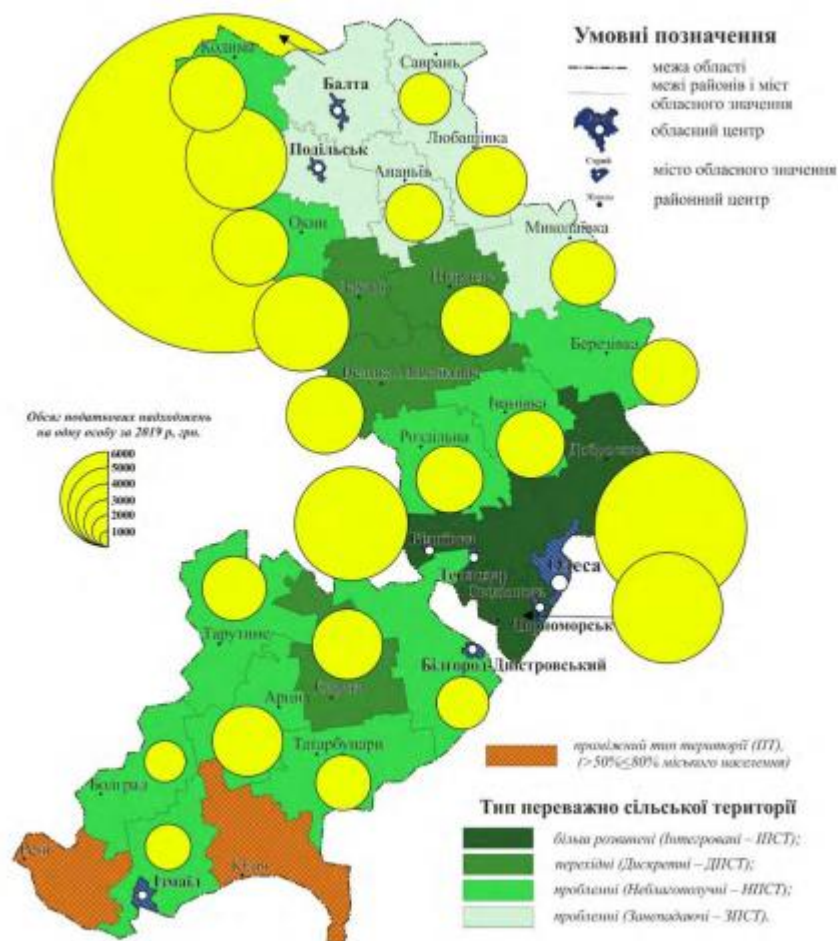

Рис. 1.3 - Ідентифікація переважно сільських територій та їх типів в адміністративних районах Одеської області станом на 1.01 2020 р.

- більш розвинені переважно сільські території, або інтегровані переважно сільські території – у 3 районах загальною площею 3 796 км² з чисельністю наявного населення 160 156 осіб;
- перехідні переважно сільські території, або дискретні переважно сільські території – у 4 районах загальною площею 7 217 км² з чисельністю наявного населення 114 486 осіб;
- проблемні переважно сільські території, або неблагополучні переважно сільські території – в 17 районах загальною площею 19 760 км² (59,0 % території області) де зосереджено 671 647 осіб (28,2 % наявного населення області)

В їх складі ідентифіковано занепадаючі переважно сільські території, як вкрай проблемні, – у 6 районах (Ананьївському, Балтському, Любашівському, Миколаївському, Подільському, Савранському) загальною площею 6 204 км² з чисельністю наявного населення 121 900 осіб.

Академік В. В. Юрчишин вважає, що сільський розвиток – це розвиток сільськогосподарських економічних блоків з метою захисту та відродження з метою негайного припинення систематичної деградації сіл [35].

На думку І.В. Прокопа [2], комплексний розвиток сільських територій є ресурсною базою для функціонування сільського та лісового господарства.

1.2 Загальні принципи формування політики розвитку сільських територій в ЄС та США

Доцільно звернутися до позитивного зарубіжного досвіду з цього питання. Загальні принципи є такими:

- використання різноманітних фінансових інструментів, а саме: прямі виплати населенню, кредити та гарантії за кредитами, пільгові податки;
- підтримка місцевих ініціатив за участі населення в процесі розробки та реалізацій програм сільського розвитку.

У країнах Європи сільські райони становлять 90% всієї території ЄС і в них проживає 56% населення. Політика розвитку сільських територій у США та ЄС спрямована на викорінення бідності та зосереджена на пошуку ресурсів із позабюджетних джерел. Приклад: Програми Міністерства сільського господарства США підтримують розвиток усіх видів економічної діяльності в сільській місцевості, тобто: рибальства, рекреаційної діяльності тощо.

В Європейському Союзі стимулюється економічний розвиток і забезпечення зайнятості населення. Сільськогосподарське виробництво тут вважається багатофункціональним, тому переважна більшість програм у сільській місцевості спрямовані безпосередньо на фермерів та агробізнес. Тут політика сталого економічного розвитку сільської місцевості тісно пов'язана та узгоджується з політикою просторового розвитку країн Ради Європи.

Тенденції розвитку сільської місцевості в європейських країнах такі:

- посилення процесу децентралізації;
- диверсифікація сільськогосподарського виробництва;

- реструктуризація сільського господарства;
- розвиток соціальної сфери на селі;
- діяльність фондів підтримки малого та середнього бізнесу.

Зниження зайнятості на селі в нашій державі зумовлено, серед інших суттєвих причин, відсутністю у сільського населення мотиваційних стимулів підприємницької діяльності. Діюча система управління розвитком сільських територій розподілена між багатьма галузевими міністерствами і відомствами. Підвищення рівня життя населення сільських територій пов'язане зі збільшенням виробництва доходів населення, підвищенням платоспроможності тощо.

1.3 Напрями розвитку сільських територій

Основними проблемами сільських територій за Л. Ставничою [27] є:

- повільний розвиток виробництва несільськогосподарської продукції;
- незадовільний стан розвитку підприємництва, зокрема малого, середнього бізнесу;
- недостатнє використання культурно-історичного та рекреаційного потенціалу;
- критично екологічна ситуація.

Проте в Україні досі немає єдиного бачення, проектно-орієнтованого підходу до управління та методологічної основи формування концепції соціально-економічного розвитку сільських територій.

В Україні існує концепція сталого розвитку, але бракує чітких принципів і методів регулювання цих процесів на рівні сільських поселень, які б враховували територіальні, соціальні та духовні особливості українського села.

Таблиця 1.3. - Розвиток сільських територій

Напря́м	Завдання	Запропоновані дії, заходи
Розвиток сільських територій		
Інноваційні методи та технології в процесі розвитку громади	Розширення видів економічної діяльності та посилення функцій місцевого самоврядування на процес ефективної диверсифікації підприємницької діяльності	Запровадження практики диверсифікації економічної діяльності суб'єктів сільського підприємництва; активізація їхнього залучення до надання інформаційних та сервісних послуг
Створення інформаційно-консультаційної інфраструктури для представників малих форм аграрного виробництва	Встановлення комунікації між місцевим органами влади та агровиробниками, планування і реалізація загальної стратегії поліпшення соціального, економічного стану громади	Створення освітніх порталів для навчання та підвищення кваліфікації представників малих форм аграрного виробництва; створення комунікативного простору для обміну досвідом та проведення спеціалізованих тематичних заходів та форумів
Розвиток туристичного потенціалу, зелений туризм як стратегічна сфера розвитку сільських територій	Створення нових туристичних об'єктів, а саме сільський зелений туризм, екологічний туризм, фестивальний туризм, гастрономічний туризм, рекреаційний туризм	Популяризація та відродження сільської місцевості в регіонах, створення нових туристичних об'єктів, наповнення місцевих бюджетів, поліпшення соціально-економічного статусу сільських територій, підвищення культурного рівня населення, популяризація іміджу краю, створення нових робочих місць, реалізація сільськогосподарської продукції, покращання інфраструктури краю, розвиток інших сфер господарства

Розвиток сільської місцевості в Україні характеризується значними відмінностями в рівнях соціально-економічного статусу та відсутністю чіткості в національних стратегіях. Тому важливим завданням сталого сільського розвитку є підвищення рівня життя сільського населення, що в свою чергу вимагає:

- 1) інвестицій в розвиток соціальних об'єктів;
- 2) інформаційної підтримки агробізнесу;
- 3) збільшення обсягів виробництва.

Отже, забезпечення сталого розвитку сільських територій є комплексною проблемою, вирішення якої можливе за умов:

- 1) макроекономічної стабільності;
- 2) збалансованого розвитку економіки;
- 3) забезпечення економічного зростання в сільському господарстві;
- 4) розширення несільськогосподарської зайнятості в сільській

місцевості;

5) досягнення на селі соціально близьких до міських умов отримання доходів і суспільних благ;

6) поліпшення умов доступу господарюючих суб'єктів підприємницької діяльності на селі до ринків матеріально-технічних, кредитних, інформаційних та інших ресурсів;

7) формування в сільській місцевості інститутів громадянського суспільства;

8) здійснення програм поліпшення екологічної ситуації в сільській місцевості;

9) використання позитивного зарубіжного досвіду сталого розвитку сільських територій.

Основні завдання сталого розвитку сільських територій включають у себе:

1) створення в сільській місцевості господарських систем, що здатні до саморозвитку;

2) диверсифікацію сільськогосподарського виробництва;

3) підвищення економічної активності сільського населення;

4) відродження традиційних і розвиток нових ремесел і виробництв;

5) розвиток сучасної виробничої та інформаційної інфраструктури;

6) розвиток місцевої промисловості з переробки сільськогосподарської сировини;

7) всебічний розвиток кооперації у виробничій, збутовій, фінансовій та інших сферах.

Основними напрямками політики сталого розвитку сільських територій має бути:

- Аграрна економіка (стимулювання малого бізнесу, розвиток вертикальної фермерської кооперації);

- Екологія (стимулювання агроекології, підвищення родючості ґрунтів, охорона ландшафту та ін.);

- Народонаселення (для стимулювання розвитку населення);
- Інституційний (розвиток сільського самоврядування, участь громадян у програмах розвитку села).

Розвиток сільських територій – це процес, спрямований на стабільний та збалансований розвиток сільськогосподарського виробництва та мережі сільських поселень, що ґрунтується на здійсненні комплексних економічних, соціальних та екологічних заходів на національному та місцевому рівнях, спрямованих на збагачення та збереження потенціалу сільських територій. людське село, воно є першоосновою розвитку сільської місцевості.

Сучасна ситуація в сільській місцевості України як невід’ємна складова національної економічної політики вимагає інноваційних підходів, оскільки однією з найсерйозніших проблем останніх років залишається вкрай низький рівень інноваційної активності суб’єктів господарювання в аграрному секторі.

Дана проблема актуалізує необхідність виявлення причин і витоків нинішньої ситуації. Можемо констатувати той факт, що щорічно українські села десятками зникають із мапи нашої країни. За даними Державної служби статистики, за роки незалежності країна втратила 475 сіл, а нових утворилося лише 71 [6].

Відповідні тенденції зберігаються і в демографічному профілі села. Статистика показує, що скорочення наявного населення в сільській місцевості суттєво змінилося. Останніми роками частка фермерів у загальній чисельності населення коливалася між 32% і 35% [6].

Негативний процес посилення демографічної кризи формується на основі: бідності сімей з недостатнім рівнем доходу для утримання двох і більше дітей; зайнятості та безробіття населення; відсутності належних житлових умов для молодих сімей та сімей з дітьми; необґрунтованого. освітня структура Загальний рівень освіти населення низький. Перспективна молодь, люди працездатного віку їдуть до міст у пошуках кращих умов життя, адже в більшості сіл немає води, газу, доріг, роботи тощо. Такими темпами

через кілька десятиріч років українські села залишаться лише на картинках і світлинах.

Головним чинником низького рівня розвитку села в Україні є недостатня соціальна інфраструктура: немає клубів, кінотеатрів, стадіонів, спортивних майданчиків, а в деяких селах навіть шкіл, які одними з перших потрапляють до переліку об'єктів, не потребують фінансування.

Незадовільний загальний стан охорони здоров'я, висока захворюваність населення в репродуктивному віці, низький рівень медичного забезпечення на селі відсутність обладнання, ліків, а іноді й лікаря є важливими факторами пріоритетності реформування сільських територій.

Основною причиною нерозвиненості села в Україні є відсутність у сільських жителів засобів для реалізації власного добробуту шляхом створення приватного бізнесу на власній землі. За даними статистичного щорічника «Моніторинг земельних відносин в Україні 2014-2015», протягом 2015 року в Україні було укладено 4,6715 млн. договорів оренди земель (паїв) особистого сільськогосподарського призначення загальною площею 16,597 млн. га, що становить 50%.

Сільська місцевість є не лише просторовою основою для торгівлі, а й природним середовищем і місцем, де живуть люди. Тому ефективність використання території залежить від особистості, рівня її культури та освіти, професійної підготовки, навичок, мотивації, бажання та вміння працювати та господарювати. Але, на жаль, 0,5% українських фермерів не вміють читати й писати, а близько 10% мають лише початкову освіту. І серед неписьменних – не пенсіонери, а молодь кінця 1980-х, середини 90-х років народження. [2, с. 342].

Занепад села зумовлений і низкою психологічних чинників, серед яких можна виділити відсутність бачення сучасної сільської молоді майбутніх перспектив, пов'язаних із проживанням на сільських територіях. Молоді люди не намагаються отримати професію і змінити щось на краще на селі, тобто формується пласт носіїв культури бідності. Також спостерігається негативне

ставлення населення міста до села і сільських мешканців як до неосвічених, малокультурних людей, таких, що здатні лише до фізичної праці на землі чи фермі [4, с. 49].

Цю ситуацію необхідно змінити шляхом створення нової унікальної бізнес-моделі аграрної громади, заснованої на засадах наукового землеробства та запровадження напрямів інноваційного розвитку сільської місцевості. Головною має бути людина, яка працює на землі, вона має отримувати основний прибуток, метою посередника має бути не заробити на інформаційній асиметрії, а забезпечити наявність сучасних технологій та можливостей.

Об'єктивна необхідність пріоритетності переходу аграрної економіки на інноваційну модель розвитку пов'язана з певними орієнтирами. Першим орієнтиром для інноваційного розвитку сільських територій є концепція закритої циркулярної економіки, економічної системи, заснованої на повторному використанні продуктів і матеріалів. Українська економіка працює переважно за принципом «використай-використай-утилізуй», але зараз міжнародна спільнота обрала інший підхід – «дослідити-використати-використати-утилізувати-відновити».

Оскільки світові ресурси виснажуються, а навколишнє середовище погіршується, у відповідь на прагнення до сталого зростання з'явилася концепція економіки замкнутого циклу. Ця економічна модель є ключовою для сталого розвитку в сільській місцевості, оскільки пропонує практичні відповіді на те, як зменшити споживання природних ресурсів, зберігаючи цінність продуктів і матеріалів, з яких вони виготовлені, якомога довше в межах виробничого циклу.

Концепція економіки замкнутого циклу як пріоритетний напрямок розвитку дозволить підвищити додану вартість сільськогосподарської продукції за рахунок глибокої переробки тваринницької продукції та організації замкнутого циклу рослинництва та рибного виробництва, що створить більше можливостей для зайнятості та знизить ціну готової

продукції. оскільки вони безпосередньо збувають на місці виробництва [7].

Друга точка відліку інноваційного розвитку пов'язана з теорією Шумпетера про використання видів економічної діяльності в сільській місцевості, яка базується на твердженні про те, що сільські території не можуть ефективно функціонувати без розвитку промисловості та послуг. Зокрема, Й. Шумпетер стверджує, що основним чинником економічного зростання є конкуренція, заснована на інноваціях, яка призводить до «творчого руйнування» усталених галузей і ринків, і що креативність людей як інноваційних підприємців може трансформувати нові ідеї в ефективну економіку. [5, С. 347].

Підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва на сучасному етапі значною мірою зумовлюється широким упровадженням у практику вітчизняних і світових досягнень науково-технічного прогресу, стратегічна роль в якому належить інноваційній діяльності.

Результати впровадження інновацій виражаються у збільшенні обсягів продажів, зниженні собівартості продукції, підвищенні фондоозброєності та продуктивності праці, підвищенні рентабельності праці та інших виробничо-фінансових показниках діяльності. [8].

Третій орієнтир інноваційного розвитку виходить із безальтернативності переходу на енерго- та ресурсозберігаючі агротехнології з використанням практики виробництва сільськогосподарської продукції на малих площах. Прикладом країни, яка використовує зазначений орієнтир розвитку сільських територій, є Королівство Нідерланди. Основою сільськогосподарського сектору економіки Нідерландів є сімейні фермерські господарства. Фермерські господарства в країні невеликі, майже 45% усіх ферм мають наділи менше 10 га, середні фермерські господарства мають 26 га землі [1, с. 167]. Голландські господарства характеризуються високим рівнем інтенсифікації та наукоємності виробництва, організованості та ефективності праці, що забезпечує навіть дрібним фермерам достатні доходи. За останні десятиліття продуктивність нідерландського сільського господарства різко

зросла.

Це зростання багато в чому зобов'язане добре поставленій системі освіти, високому рівню дослідницьких робіт та орієнтованому на практику інноваційному забезпеченню. Крім того, у країні запроваджено жорсткі вимоги до професійної підготовки претендентів на оренду чи купівлю сільськогосподарських земель та їх досвіду роботи в аграрному секторі. Під час передачі землі обов'язково обумовлюється наявність стартового капіталу та види сільськогосподарської продукції, що вирощуватиметься на даній ділянці землі. Сільськогосподарська діяльність повинна здійснюватися з урахуванням інтересів охорони природи, збереження ландшафту та місць відпочинку.

Четвертим орієнтиром виступає спрямованість на використання концепції екологічного сільського господарства, що сприяє виробництву якісної продукції та неухильному підвищенню стандартів якості, оскільки якість усе більше стає економічною категорією. Стійке зростання значення якості сільгосппродукції та продуктів харчування пов'язане зі зростанням у світі вимог до якості всіх видів сільськогосподарської продукції та попиту на екологічно безпечні та якісні продукти харчування.

Головним пріоритетом зараз є виробництво біопрепаратів. Тому в «біочистому» сільському господарстві підприємці майже не використовують хімічно синтезовані засоби захисту рослин та штучні добрива. Обсяг біочистого сільського господарства досить обмежений у порівнянні зі звичайним сільським господарством, хоча в останні роки можна спостерігати його зростання, головним чином зумовлене попитом. Для досягнення цієї тенденції посилення ведеться робота з удосконалення системи маркетингу та підвищення якості ведення сільського господарства.

П'ятою ознакою є розвиток сільського зеленого туризму, який є видом відпочинку, зосередженого в сільській місцевості. Передбачено розробку туристичних маршрутів, місць відпочинку, сільськогосподарського та

народного музеїв, центру обслуговування туристів із екскурсоводами та екскурсоводами.

Ревіталізація села в Україні потребує створення концепції інноваційного розвитку сільських територій в Україні (рис. 1.4) [14], [19], [26].

Рис. 1.4 - Орієнтири інноваційного розвитку сільських територій
України

Автори представляють вищезазначені концепції у формі посібника для розгляду сільських територій у формі, яка збалансовує різні економічні сектори, наріжним каменем яких є розвиток екосистем – людей, бізнесу та природи.

Посилення інноваційної спрямованості суб'єктів господарювання в різних сферах господарської діяльності в сільській місцевості України дасть змогу підвищити ефективність діяльності сільськогосподарських організацій і комерційних структур несільськогосподарського спрямування, забезпечити впровадження нових агротехнологій, запровадити сучасні комерційні стандартів в країні, підвищення якості людського капіталу, модернізація транспортної та виробничої інфраструктури, оновлення матеріально-технічної

бази навчальних та медичних закладів.

Сталий сільський розвиток – це процес якісних змін, спрямованих на покращення соціально-економічного розвитку сільських територій, підвищення продуктивності сільської економіки, рівня зайнятості та якості життя сільського населення на основі залучення до діяльності агентства економічних, соціальних та екологічних заходів на державному та місцевому рівнях.

Одним із найважливіших аспектів сталого сільського розвитку однієї з країн, що розвиваються, є інтеграція соціальних, економічних та екологічних аспектів відповідно до середовища [3, с. 51]. Операції в сільській місцевості різноманітні та включають наступне:

- ефективність виробництва - задоволення потреб суспільства в продуктах харчування та сировині, різноманітній промисловій продукції та видах економічної діяльності;

- соціально-економічні показники - від створення сільських громад, забезпечення сільського господарства та інших галузей економіки знаряддями праці, великим людським капіталом;

- культурно-етнічна практика - збереження самобутньої культури країни, народних звичаїв, традицій, обрядів, фольклору, досвіду землеробства та освоєння природних багатств, охорона природних, історико-культурних пам'яток, розташованих у сільській місцевості;

- екологічні показники - підтримання рівноваги навколишнього середовища в сільськогосподарських районах і на всіх землях країни, збереження природи, заказників, національних парків тощо; - рекреаційна діяльність - створення шляхів оздоровлення та відпочинку міських і сільських жителів;

- завдання моніторингу якості життя землі - сприяння сільському населенню та державним органам у підтриманні громадської безпеки та безпеки в селах і районах. [7, с. 344].

Основними причинами створення сільських територій є: регіони

(ресурси, розташування, умови розвитку; інтеграція різних видів діяльності на певній території); управління, включаючи рішення та причини, пов'язані із заходами розвитку сільської місцевості; інтеграція; невизначеність. Водночас сільські території мають обмеження (імперативи) у розвитку та передових практиках: недосконале законодавство, недостатня державна підтримка, у тому числі фінансова та інвестиційна; погане забезпечення.

Основними завданнями сталого розвитку сільських територій є:

- створення економічної системи, що розвивається на селі на основі створення економіки первинних ресурсів у результаті розвитку конкурентоспроможного та екологічно чистого сільського господарства, диверсифікації сільськогосподарського виробництва, підвищення економічної активності населення, відродження традицій і розвиток нових галузей, розвиток сучасної виробничої та інформаційної інфраструктури, розвивати місцеві галузі переробки сільськогосподарської сировини, розвивати всі аспекти співпраці у виробництві, збуті, фінансах та інших секторах, зміцнювати ринкову позицію та відносини, пов'язані з виробництвом і торгівлею;

- розвиток місцевого самоврядування для створення організованого та відповідального громадянського суспільства на селі;

- підвищення якості життя на селі;

- підвищення стійкості сільської місцевості.

Сталий розвиток будь-якої землі визначається багатьма соціально-економічними та екологічними факторами [5, с. 19]. Основою пізнання цих питань є метод системного аналізу, який дозволяє розкрити їх і виявити всі зв'язки між ними. Лише після цього можна створювати стратегії вирішення проблем сталого розвитку певної сільської території. Д.Крисанов, Л.Удова вивчають складові сталого розвитку сільських територій в контексті функціонування кластерних формувань. Один з прикладів районування території Одеської області для агро-екологічних кластерів наведено в додатку Д.

Загалом усі чинники, що визначають умови та можливі можливості розвитку села, можна поділити на чотири основні групи:

- фактори виробничо-економічного розвитку, пов'язані з рівнем розвитку сільськогосподарського виробництва та його ринковою кон'юнктурою, розвитком інших продуктів і рівнем послуг, особливо постачання виробництва та бізнесу промислових товарів (місцевий маркетинг) тощо;

- фактори соціально-економічного розвитку, пов'язані з сільським населенням, культурою та розселенням, рівнем праці та доходів сільського населення, його соціальною захищеністю, способом життя та основою діяльності;

- збереження природної, культурної та духовної спадщини щодо природних ресурсів (грунту, води та інших природних ресурсів), які в основному визначають можливість і економічну цінність землі, а також усього іншого, що є частиною історії країни і що становить інтерес як для поколінь, так і сьогодні;

- Інституційні зміни, пов'язані з відносинами власності, управління та використання землі, водних ресурсів, виробничого обладнання, інфраструктури та інших факторів, що сприяють розвитку багатофункціональних сільських територій, пов'язані з організацією адміністративних та управлінських структур, у регіонах та країни в цілому.

Висновки до розділу 1

Під стратегією сталого розвитку сільських територій розуміють визначення довготривалих цілей і завдань розвитку сільської місцевості, відтворення і підвищення якості людських ресурсів, підвищення ефективності сільської економіки, раціональне використання та відтворення природних ресурсів. Для визначення особливостей реалізації програм сталого розвитку сільських територій, необхідно застосовувати ключові індикатори досягнення поставлених цілей цих програм, ефективним є впровадження SWOT-аналізу.

В Європейському Союзі переважна більшість програм у сільській місцевості спрямовані безпосередньо на фермерів та агробізнес. Тут політика сталого економічного розвитку сільської місцевості тісно пов'язана та узгоджується з політикою просторового розвитку країн Ради Європи.

Сталий розвиток сільських територій можна охарактеризувати як рівномірне нарощування позитивних соціальних показників (життєвого рівня населення, освіти, здоров'я) в повній відповідності з економічним та екологічним розвитком сільської місцевості.

Соціально-економічний розвиток сільських територій – це об'єктивний процес, який відбувається як в самих регіонах, так і в країні в цілому під впливом історичних, географічних, ресурсних, демографічних та інших чинників. Разом з тим розвиток сільських територій – суб'єктивний процес, який відбувається під впливом управлінських заходів, в першу чергу з боку регіональної адміністрації, а також адміністрації загальнодержавного рівня. В сучасному розумінні сталий розвиток сільських територій – це стабільний соціально-економічний розвиток, що не руйнує своєї природної основи і забезпечує безперервний прогрес суспільства. Перехід до сталого розвитку означає поступове забезпечення цілеспрямованої самоорганізації суспільства в економічній, соціальній та екологічній сферах.

Узагальнюючи, можна назвати чотири групи чинників, що визначають розвиток села: фактори виробничо-економічного розвитку, фактори соціально-економічного розвитку, збереження природної, культурної та духовної спадщини щодо природних ресурсів (грунту, води та інших природних ресурсів), інституційні зміни, пов'язані з відносинами власності, управління та використання землі, водних ресурсів, виробничого обладнання, інфраструктури та інших факторів, що сприяють розвитку багатофункціональних сільських територій, пов'язані з організацією адміністративних та управлінських структур, у регіонах та країні в цілому.

Розділ 2. Аналіз особливостей формування програм сталого розвитку сільських територій

2.1 Сучасний стан програми енергозбереження сільських територій

З огляду на реалізацію політики енергозбереження в сільській місцевості, важливо, щоб сільські громади працювали в рамках вирішення питань енергозбереження та енергоефективності, а також визначали умови та фактори, які впливають на енергозабезпечення сільської місцевості. При цьому необхідно враховувати особливості сільських територій, відмінності ресурсного потенціалу (зокрема потенціалу відновлюваної енергії), рівні соціально-економічного розвитку сільської місцевості та екологічні умови села. [1; 7].

Відповідно, виникає необхідність у пошуку комплексного підходу до удосконалення концептуально-методологічних засад реалізації політики енергозбереження на основі аналізу передумов впровадження та доцільності використання різних видів відновлювальних джерел енергії (ВДЕ) на сільських територіях, оцінки ефективності їх використання на даному ієрархічному рівні, вибору системи принципів та напрямів, на основі яких повинна здійснюватись імплементація такого різновиду політики.

Слід зазначити, що велике значення має безпосереднє вдосконалення методологічної основи реалізації політики енергозбереження, а також розробка методів аналізу та оцінки ефективності використання відновлюваної енергії в сільській місцевості.

Отже, для того, щоб приймати економічно обґрунтовані, соціально вигідні та екологічно раціональні рішення щодо реалізації політики енергозбереження, необхідно кількісно оцінити тенденції, що відбуваються в енергетичній сфері. Для розвитку відновлювальної енергетики на сільських територіях слід застосувати аналіз та оцінку ефективності використання

відновлювальних джерел енергії на засадах концепції сталого розвитку. Це дасть можливість виявити притаманні закономірності, дослідити позитивні ефекти в економічній, екологічній та соціальній сферах життєдіяльності сільських територій, оцінити проблеми, які виникають, визначитися щодо оптимального варіанту їх усунення шляхом формування та реалізації відповідних стратегій [7].

Враховуючи недосконалість реалізації існуючої національної, регіональної та місцевої політики з енергозбереження, вибрати комплекс принципів і напрямів реалізації цієї політики.

Слід зазначити, що у наукових працях [3; 7] обґрунтовано, що саме на засадах активізації розвитку відновлювальної енергетики повинна ґрунтуватися сучасна політика енергозбереження, яку, в свою чергу, слід реалізувати на основі принципів: збалансованості, системності, ефективності, логістичності, конкурентоспроможності, цілеспрямованості, співпраці, раціонального природокористування, стимулювання, соціо-еколого-економічної безпеки тощо.

Можна виділити такі основні напрями реалізації політики енергозбереження для забезпечення сталого розвитку сільських територій України:

- економічний: пов'язаний з вивченням перспектив інвестування в розвиток відновлювальної енергетики з обґрунтуванням можливостей потенційного фінансування впровадження та використання ВДЕ; створенням пільгових умов для діяльності благодійних, гарантійних фондів, наданням кредитів за зниженою процентною ставкою задля фінансування сфери відновлювальної енергетики [3]; стимулюванням розвитку відновлювальної енергетики на сільських територіях шляхом надання з держбюджету та місцевих бюджетів субсидій, дотацій, преференцій на впровадження та використання ВДЕ; активізацією обміну інноваційними технологіями у енергетичній галузі в цілому та в сфері розвитку відновлювальної енергетики

зокрема;

- екологічний: пов'язаний з раціональним використанням енергоресурсів, в т.ч. заміною використання традиційних джерел енергії відновлювальними; підвищенням ефективності використання сільськогосподарських угідь шляхом запровадження екологічно прийнятних технологій у сільському господарстві, в т.ч. утилізації відходів;

- соціальний: а саме - проведення енергоаудиту для оцінки потреб місцевих жителів та суб'єктів господарювання в енергоресурсах і контролю над їх споживанням та використанням; інформування споживачів енергоресурсів про переваги ВДЕ, їх популяризація через ЗМІ, тобто формування позитивного іміджу відновлювальної енергетики серед жителів та суб'єктів господарювання сільських територій; розвиток підприємництва на сільських територіях, створення нових робочих місць для жителів сіл в енергетичній сфері; удосконалення транспортно-логістичної інфраструктури на мезорівні; адміністративно-організаційний або управлінський: що вимагає активізацію процесу децентралізації та утворення об'єднаних сільських територіальних громад як основного суб'єкта енергоменеджменту сільських територій; заохочення бізнес-структур до участі у впровадженні проектів сталого розвитку територіальними громадами; консультування з науковцями щодо доцільності впровадження різновидів ВДЕ на тій чи іншій сільській території; формування та реалізація концепцій, стратегій, програм та проектів із енергозбереження та підвищення енергоефективності сільських територій з урахуванням особливостей їх розміщення та ресурсного потенціалу (в т.ч. ВДЕ), а також специфіки локального енергоменеджменту сільських територіальних громад.

2.2 Удосконалення інституційного забезпечення розвитку сільських територій в Україні

«Забезпечення сталого розвитку сільських територій потрібно починати з розроблення програми розвитку окремого населеного пункту з урахуванням природних особливостей території. Найважливішим аспектом залишається підвищення життєвих стандартів, що включають як підвищення рівня доходів на селі, так і поліпшення культурно-оздоровчих послуг, пристосування сільського стилю життя до сучасних вимог цивілізації» - таке бачення розвитку сільських територій висловив професор кафедри економічної теорії Національного університету біоресурсів і природокористування України Талавира М.П. Отже, «переведення сільських територій на модель сталого розвитку слід вважати фундаментальним завданням у розбудові цивілізованої демократичної держави», а також «...теоретико-методологічні аспекти формування стратегії сталого розвитку сільських територій... потребують проведення подальших наукових досліджень». [29].

У додатку А наведена ідентифікація переважно міських, проміжних та переважно сільських територій (на рівні адміністративних районів), яка розроблена на основі розрахунків, представлених у науково-аналітичній доповіді [26].

У роботі Л.В. Фаріон наведено алгоритм, якого слід дотримуватись для одержання даних про стан території з огляду на соціально-економічну, екологічну та інституційну складову. На думку автора, участь в розробці цієї важливої стратегії громадськості, бізнесу, органів місцевого самоврядування, підвищення рівня інформатизації суспільства буде позитивно впливати на розвиток та збереження села.

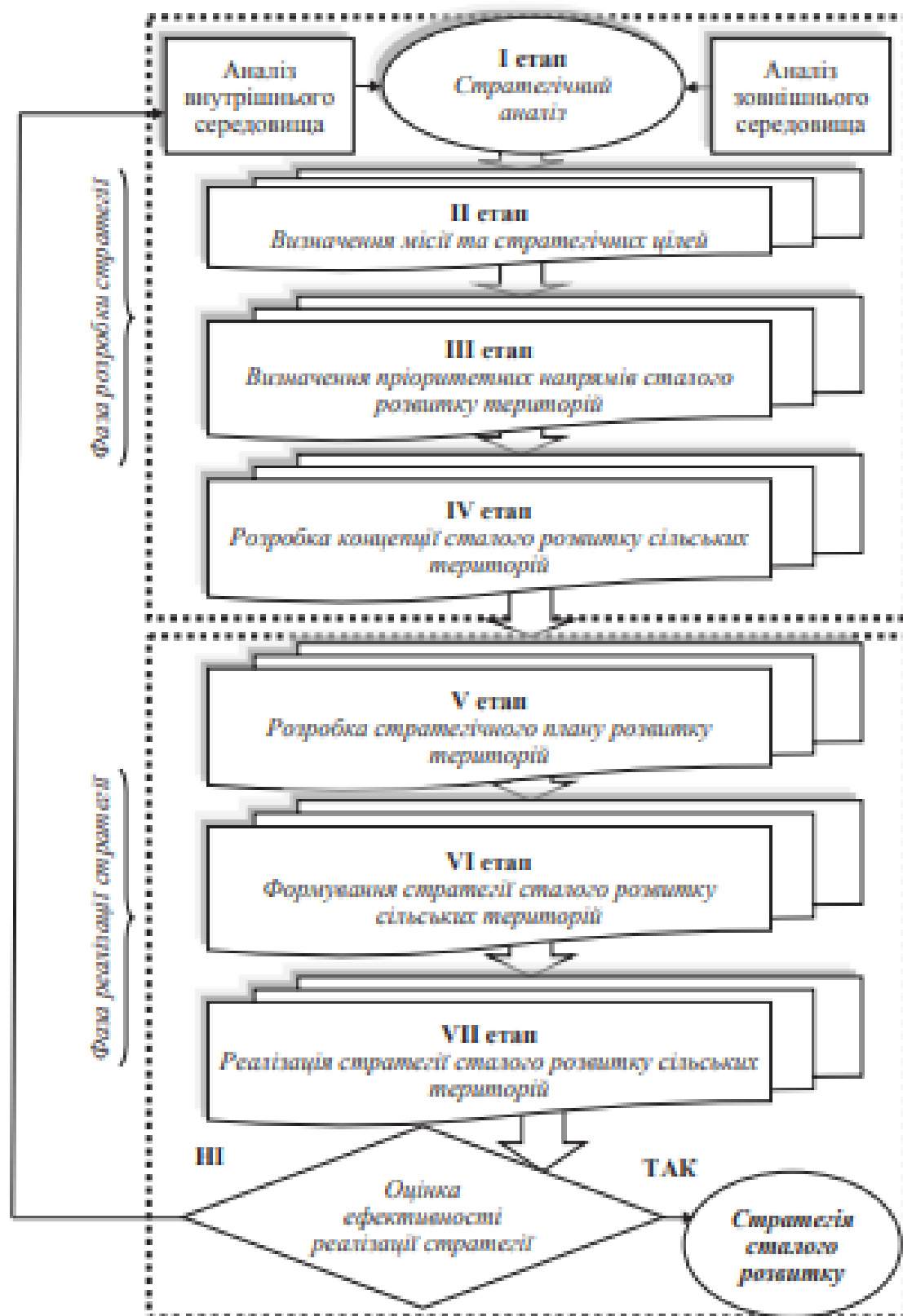

Рис. 2. 1 - Алгоритм розробки стратегії сталого розвитку сільських територій (за [36]).

Внаслідок повномасштабного вторгнення російських військ на територію України значних руйнувань зазнали саме сільські території, для відбудови яких буде необхідна підтримка держави та комплексний підхід до програм розвитку і відбудови. Саме комунікація органів місцевого самоврядування має набути згуртування громад через побратимство, партнерство, взаємодопомогу та отримання фахових порад. Спільно з Міністерством аграрної політики та продовольства України та Міністерством розвитку громад, територій та інфраструктури, створена Програма USAID з аграрного та сільського розвитку (АГРО).

Під час війни Всеукраїнською асоціацією громад за підтримки Програми USAID з аграрного і сільського розвитку – АГРО запроваджено ряд ініціатив, до прикладу «Згуртовані громади» та програма підтримки на платформі plangromad.com.ua впровадження просторового планування у громадах для відновлення та економічного розвитку України. Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України відзначає ефективність впровадження таких заходів допомоги громадам у вирішенні низки питань в процесі розробки комплексних планів. За опитуванням Всеукраїнської асоціації громад (Додаток Д) до принципів ефективного управління територіями можна віднести такі дії: інвентаризація земель, оприлюднення інформації про землі громад, реєстрація права комунальної власності на земельні ділянки, визначення земель для насадження лісів, рекреаційних об'єктів, лісосмуг, виділення об'єктів культурної спадщини з охоронними зонами (за повідомленням пресслужби Всеукраїнської асоціації громад (ВАГ), agronews.ua.)

На думку державного експерту експертної групи сталого розвитку населених пунктів Директорату просторового планування територій та архітектури Міністерства розвитку громад, територій та інфраструктури України Григорія Мельничука «...Використання даного інструменту дозволяє врахувати всі важливі позиції відповідно до законодавства... Для громад – є основою для складання договору, а для розробників – чітке розуміння того що

треба зробити». Є досвід використання платформи Донецькою територіальною громадою з Харківщини, яка зазнала значних руйнувань внаслідок війни. Алгоритми розробки комплексних планів просторового розвитку громад зведено в ресурсі <https://bit.ly/3WPPkWV>.

Просторове планування – це інструмент регулювання використання територій громади з метою забезпечення її економічних, екологічних, соціальних, культурних та інших потреб. Він впроваджується на основі аналізу усіх її ресурсів та розроблення містобудівної та землевпорядної документації, поєднаної у комплексний план просторового розвитку. Просторове планування дозволяє спростити дозвільні процедури, залучити додаткові інвестиції, покращити екологічний стан тощо.

Основною метою та рушійною силою суспільного розвитку є людські потреби і сама людина як така. Закономірно, що в центрі сільського розвитку повинні перебувати сільські мешканці, які прагнуть поліпшити власний добробут, якість життя і забезпечити сприятливе середовище проживання для нинішніх та майбутніх поколінь.

Тобто інтегруючим чинником соціально-економічного розвитку вважається соціум у різних формах взаємодії з певною територіальною належністю, а також людиноцентричний підхід. На сучасному етапі стає доцільним обґрунтування певних підходів до забезпечення сталого розвитку сільських територій України з метою реалізації державної підтримки та запровадження цільових державних програм і стратегій, спрямованих на інфраструктурний розвиток сільських територій.

Аналіз наукових досліджень дає можливість виокремити основні шляхи подолання депресії сільських територій.

У Законі України «Про стимулювання розвитку регіонів» визначено, що депресивна територія – це регіон чи його частина, рівень розвитку якого (якої) за показниками, визначеними цим Законом, є найнижчим серед територій відповідного типу. На думку Плотницької С.І. доцільно виокремити наступні види депресивних територій [24]: (рис. 2.2)

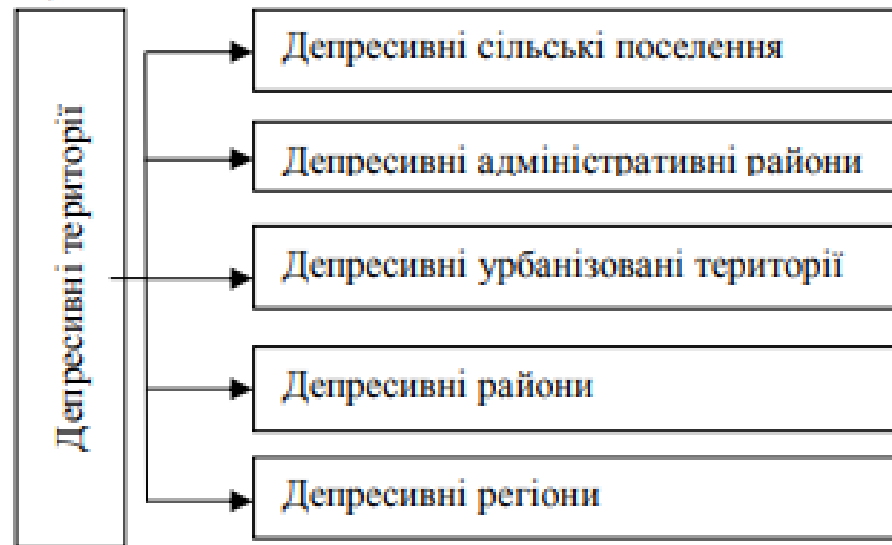

Рис. 2.2 – Види депресивних територій

Єдиного критерію оцінювання соціально-економічного розвитку території не існує. До основних показників виокремлення депресивних територій відносять валову додану вартість на одну особу, рівень безробіття, доходи населення, показники забезпеченості населення товарами та послугами. Визначення концепції розвитку сільських територій передбачає оцінювання наявних проблем та перешкод для ефективного розвитку депресивних територій на державному та регіональному рівнях, окреслення цілей та шляхів їх реалізації.

Проблеми сільського розвитку підрозділяють на економічні, соціально-демографічні, управлінські, екологічні та територіальні [7, с. 103]. До економічних проблем можна віднести низький рівень розвитку малого та середнього бізнесу; недосконалість реалізації ринкових відносин; низький рівень диверсифікації сільськогосподарського виробництва; низький рівень конкурентоспроможності продукції сільського господарства на внутрішньому ринку; застарілу інженерно-комунальну інфраструктуру; низький рівень інноваційності; низький рівень інвестиційної привабливості.

Серед соціально-демографічних проблем виокремлюють проблеми відтворення населення; трудову міграцію у більш привабливі регіони; статевовікову диспропорцію структури населення; низький рівень зайнятості та доходів сільського соціуму; важкі умови праці, низький рівень механізації та автоматизації виробничої сфери; занедбаність соціальної інфраструктури та невідповідність соціального забезпечення потребам сільського населення. Екологічні проблеми включають деградацію земель; забруднення повітря; проблеми, пов'язані зі збиранням та утилізацією твердих побутових відходів; забруднення водойм; вирубування лісів.

До кола управлінських перешкод варто віднести недосконалість управлінської системи; неефективне використання ресурсів. Територіальними перешкодами вважають не престижність сільської місцевості та відсутність засобів мотивування молоді до проживання в ній.

Проаналізувавши проблеми, що гальмують сільський розвиток, окреслимо основні цілі щодо забезпечення розвитку сільських територій, зокрема поліпшення житлових умов сільського населення, інфраструктурний розвиток досліджуваних територій, благоустрій та житлове облаштування; стимулювання зростання зайнятості населення; забезпечення достатнього рівня інвестицій у людський капітал; формування мережі центрів інформаційної, консультаційної, навчальної, сервісної підтримки; підвищення рівня доходів і зайнятості; орієнтація на сталий розвиток; технологічне переоснащення галузей аграрного виробництва, застосування ресурсозберігаючих та екологічносприятливих технологій і техніки; державна, регіональна підтримка середніх і малих господарюючих суб'єктів.

Національна політика розвитку сільських територій повинна будуватися, спираючись на наукову базу, яка має бути зорієнтована на дотримання певних норм і вимог, що вже сформовані в більшості розвинутих країн. Наприклад, у Польщі вжито низку заходів, спрямованих на розвиток сільських територій, які включають не лише аграрну політику, але й

туристичну діяльність, забезпечення сільських територій дорогами, а також органічне виробництво екологічно чистої продукції.

Основними напрямками підтримки розвитку сільських територій у США є їх економічний розвиток, стимулювання створення та розвитку бізнесу; розвиток інфраструктури (житлові програми, водопостачання, електроенергія, широкосмугові мережі, телемедицина тощо); підтримка людського капіталу, включаючи розвиток системи освіти, професійної підготовки, охорони здоров'я, житловокомунального господарства тощо; боротьба з бідністю (реалізація програм допомоги незаможним) [6]. Для країн Європейського Союзу напрями розвитку села зафіксовані в рамках Єдиної аграрної політики, складовою частиною якої є сталий розвиток.

На національному та регіональному рівнях ЄС паралельно існує кілька концепцій (підходів), з яких можна чітко виокремити три концепції розвитку сільських територій:

1) концепція, яка ідентифікує сільський розвиток із загальною модернізацією сільського господарства та агропродовольчого комплексу; ця концепція бере за основу розвиток сектору (галузева модель); в рамках цієї моделі не враховуються особливості місцевого розвитку, сільського розвитку, а ще меншою мірою відмінності між окремими сільськими територіями;

2) концепція, яка пов'язує сільський розвиток винятково зі зменшенням відмінностей між найбільш відсталими сільськими районами та рештою секторів економіки (концепція зближення, перерозподільча модель); у цій моделі акцентується увага на потребах розвитку найбільш відсталих районів, які вирішуються через розроблення цільової політики стосовно цих районів; це передбачає розвиток насамперед традиційних галузей (агротуризм, сільський туризм, переробка сільськогосподарської продукції в самих господарствах тощо);

3) концепція, яка ідентифікує сільський розвиток з розвитком сільських районів загалом шляхом використання всіх ресурсів, які перебувають на їх території (людських, фізичних, природних, ландшафтних тощо), та інтеграції

між усіма компонентами й галузями на місцевому рівні; ця концепція використовує можливості території в найбільш широкому її розумінні (територіальна модель) [5].

До загальних рис зарубіжного досвіду державної політики можна віднести: – надання суб'єктам програм права вибирати з переліку напрямів у рамках єдиної політики або програм різних відомств ті, які найбільше сприяють розвитку сільських територій конкретного регіону; – надання органам місцевого самоврядування не тільки широких прав щодо реалізації програм розвитку сільських територій, але й адекватної фінансової підтримки за допомогою використання комплексу фінансових інструментів (прямі платежі населенню, програми грантової підтримки, кредити, гарантії за кредитами, податкові пільги, технічна допомога з чітким зазначенням умов їх застосування).

Цікавим для України є досвід розвитку сільських територій і забудованих земель Німеччини, про який розповідали німецькі експерти, професори Ханс Йоахім Лінке та Вінріх Фос на фінальній зустрічі на базі факультету землевпорядкування НУБіП 27 січня 2023 р. Зокрема, були презентації про реалізацію планування та імплементацію концепції інтегрованого розвитку села, інструменти сталого розвитку територій під забудову в містах і селах, фрагменти деяких проєктів представлено на рис. 2.3.

Для України концепція сільського розвитку передбачає переважно аграрний розвиток та акцентування уваги на сільськогосподарському виробництві, що спричинює деградацію інших видів економічної діяльності, зокрема сільського туризму, сфери послуг, побутового обслуговування. Це зумовлене тим, що частка сільського господарства, згідно зі статистичними даними станом на 2016 р., займає 12% у ВВП України [9, с. 20]. За допомогою SWOT-аналізу (рис. 2.4) можна охарактеризувати сильні та слабкі сторони функціонування сільських територій України.

Рис. 2.4 – SWOT-аналіз

Формування багатофункціональної концепції сільського розвитку, спрямованої на забезпечення результативного рівня соціально-економічних умов з огляду на наявні ресурси та їх ефективне використання, сприятиме зростанню ВВП України та ВРП на перспективу. Міністерство аграрної політики та продовольства України розробило проект Єдиної комплексної стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій на 2015–

2020 рр., реалізація якої передбачає проведення низки реформ для виробників сільськогосподарської продукції, аграрного бізнесу та сільського населення.

Стратегія побудована на чинних стратегічних документах, зокрема Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» і Коаліційній угоді від 2014 р. Вона пропонує збалансований підхід до посилення конкурентоспроможності сільськогосподарського сектору та збільшення експорту, намагаючись забезпечити рівномірний розподіл наявних переваг, зокрема за рахунок сприяння розвитку сільських територій та підвищення якості життя у найбільш вразливих регіонах, а також збереження природних ресурсів і довкілля.

Серед її пріоритетних заходів з підвищення якості життя та диверсифікації господарської діяльності у сільській місцевості варто назвати:

1) розвиток економіки сільських територій шляхом стимулювання не аграрних видів діяльності, поширення інноваційних продуктів, бізнес-мереж, маркетингових проектів, позиціонування;

2) розбудову туристичного потенціалу сільської місцевості для сільського та аграрного туризму; використання лісових, водних та інших природних ресурсів для рекреаційних послуг;

3) розвиток інфраструктури села, передусім розширення базових послуг для економіки сільських територій та сільського населення з наголосом на розбудові комунікаційних та інформаційних мереж;

4) відродження та розвиток села, збереження та поліпшення сільської культурної спадщини як активу місцевого розвитку;

5) підвищення рівня знань та практичних навичок сільського населення для організації та комерціалізації не аграрних видів діяльності на селі [8].

Поглибленого обґрунтування потребують наукові підходи до визначення сутності, чинників та регуляторів інфраструктурного розвитку сільських територій, організаційно-економічних відносин з метою ефективного функціонування, дієвого управління, формування концептуальних основ на перспективу, поліпшення інвестиційної

привабливості, стимулювання інноваційної діяльності та державної підтримки депресивних регіонів.

Управління розвитком сільських територій має базуватися на принципах діалектичної єдності всіх складових елементів системи (управлінських, економічних, соціальних, екологічних), пізнання та всебічного використання в господарській практиці об'єктивних законів природи, аналізу та синтезу концептуальних основ розвитку сільських територій України та економічно розвинутих країн ЄС.

Інноваційні ідеї щодо забезпечення соціально-економічного розвитку сільських територій повинні втілюватися не тільки в державні програми та стратегії, але й у механізми їх реалізації як на макро-, так і на мікрорівнях. Для цього необхідно здійснювати моніторинг формування та реалізації державних стратегій розвитку сільських територій, використання сучасних концепцій.

Таблиця 2.1 - Основні завдання, які вирішує адміністративно-територіальна реформа

Завдання	Можливі проблеми	Відповідність моделі сталого розвитку
Децентралізації влади і реформування місцевого самоврядування: регіональний розвиток фінансова децентралізація	Ряд сільських та селищних громад виступили категорично проти якогось приєднання, вважаючи себе самодостатніми	Повна відповідність
Формування адміністративних центрів	Не готовність деяких голів сільських та селищних рад йти на об'єднання, ліквідуватися та втратити власні владні повноваження	Повна відповідність
Спроможність громад та отримання преференцій	Не можливе об'єднання кількох бідних громад, які не спроможні будуть дати в результаті одну багату чи хоча б спроможну. Досить проблематичним є об'єднання малих сіл з великими містами – на думку сільських голів, це призведе до ще більшого їх послаблення.	Необхідні подальші дослідження
Упорядкування соціальної інфраструктури ОТГ	Соціальна напруженість у зв'язку із закриттям ФАПів, амбулаторій, шкіл із малою кількістю учнів	Часткова відповідність
Розробка перспективного плану розвитку	Побоювання, що «бідні» громади можуть так і залишитися бідними	Повна відповідність

Сучасні дослідження питання розвитку сільських територій вимагають уточнення змісту певних понять, які на даний момент тільки формуються. Визначення сільських територій наведено в документах Організації по

економічному співробітництву і розвитку (ОЕСР), а саме: сільські території або сільський регіон (район) охоплює людей, територію та інші ресурси суспільного ландшафту і маленьких населених пунктів за межами безпосередньої сфери економічної активності великих міських центрів. А критерієм віднесення поселення до міста чи села є густина населення понад 150 людей на 1 км² [1, с. 71].

Національні інтереси України вимагають негайних та ефективних заходів держави, спрямованих на правове регулювання сталого розвитку сільських територій. Нормативно-правова база є одним з основних важелів регулювання розвитку сільських територій, що зумовлює повноваження суб'єктів управління та забезпечує практичну реалізацію державної політики у всіх сферах життєдіяльності через застосування тих чи інших інструментів. Правова база держави почала формуватися одразу після набуття Україною незалежності.

Перехід від адміністративно-командної до ринкової системи господарювання, де обов'язковою умовою було здійснення процесу приватизації, призвело до економічного занепаду всіх галузей національного виробництва та неспроможності сільських територій до самовідтворення в соціальній сфері, тому в цей період активно починають розроблятися численні документи та програми виходу України з кризового стану.

Необхідно зазначити, що процес прийняття нормативно-правових документів щодо розвитку сільських територій проходив в чотири етапи. Перший етап (1990–1999 рр.) ознаменувався прийняттям Закону України «Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві» від 17 жовтня 1990 р. Закон встановив цілу низку різнопланових пільг та переваг для сільських жителів та для аграрного сектора в цілому, але пріоритетність питань розвитку села в цьому Законі фактично не визначена.

Поштовхом щодо системного формування законодавчої бази, що мало задовольняти реалізацію державної політики стало ухвалення у 1996 р.

Конституції України, у якій було закріплено та визначено повноваження різних гілок влади, зокрема на місцевому рівні, закладено принципи територіального устрою країни та взаємодії органів державної влади різних рівнів, гарантовано права місцевого самоврядування.

У перший період також було прийнято наступні нормативні документи: Указ Президента України «Про невідкладні заходи щодо прискорення земельної реформи у сфері сільськогосподарського виробництва» (10 листопада 1994 р.), «Про порядок паювання земель, переданих у колективну власність сільськогосподарським підприємствам і організаціям» (8 серпня 1995 р.), «Про оренду землі» (23 квітня 1997 р.), «Про захист прав власників земельних часток (паїв)» (21 квітня 1998 р.) та «Про фіксований сільськогосподарський податок» (18 червня 1998 р.).

На основі даних нормативних актів відбулося реальне роздержавлення землі, передача землі в колективну та приватну власність для виробництва сільськогосподарської продукції. Важливим досягненням був поділ земель, переданих у колективну власність, на земельні частки (паї) без виділення їх у натурі, і видано селянам сертифікати на право на земельну частку (пай). Перший період охарактеризувався прийняттям значної кількості нормативно-правових документів.

Але важливо зазначити, що переважна їх більшість не зазнали змін та не коригувалися до тепер і тому не відповідають умовам сьогодення.

Другий період (2000–2005 рр.) – це період прийняття Указу Президента України «Про основні засади розвитку соціальної сфери села» від 20 грудня 2000 р. Також в 2000 р. розпочато реалізацію вимоги Указу Президента України «Про порядок виділення в натурі (на місцевості) земельних ділянок власникам земельних часток (паїв)» та надання актів на право приватної власності на землю, що дало можливість запровадити повноцінний ринок землі.

Але особливого значення для завершення земельної реформи, в нашій державі, набуло прийняття нової редакції Земельного кодексу України, де

основним його завданням стало регулювання земельних відносин з метою забезпечення права на землю громадян, юридичних осіб, територіальних громад й держави і раціонального використання та охорони земель.

Закон України «Про фермерське господарство» від 19 червня 2003 р. набув спрямованості на створення умов для реалізації ініціативи громадян щодо виробництва товарної сільськогосподарської продукції, її переробки та реалізації на внутрішньому і зовнішньому ринках, а також для забезпечення раціонального використання і охорони земель фермерських господарств, правового та соціального захисту фермерів України. Перелічені основні документи, які були прийняті в даному періоді не дали суттєвого поштовху у підтримці агропромислового виробництва та пріоритетності соціального розвитку села.

Третій період (2006–2015 рр.) – це етап розширення і зміцнення прав територіальних громад самостійно вирішувати питання місцевого значення і реалізувати власні завдання у межах встановлених законодавством. В даний період Кабінет Міністрів України приймає Постанову «Про затвердження Державної цільової програми розвитку українського села до 2015 року» від 19 вересня 2007 р., де основною метою Програми слугувало забезпечення життєздатності сільського господарства, його конкурентоспроможності на внутрішньому і зовнішньому ринку, гарантування продовольчої безпеки країни, збереження селянства як носія української ідентичності, культури і духовності [7].

Початок четвертого періоду розвитку сільських територій з 2015 р. до теперішнього часу охарактеризувався прийняттям Єдиної комплексної стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій на 2015–2020 роки, де земельна реформа, продовольча безпека та сільський розвиток і відродження українського села стали стратегічними пріоритетами.

Надалі розпорядженням Кабінету Міністрів України від 19 липня 2017р. затверджено план заходів з реалізації Концепції розвитку сільських територій, який розрахований на період до 2025 року. Документ передбачає затвердження

нормативно-правових актів, які забезпечать впровадження підтримки індивідуального житлового будівництва на селі, а також підвищення рівня привабливості проживання на селі та створення умов для отримання власного житла молодими спеціалістами.

Також в плані передбачено відновлення культурної та історичної спадщини територіальних громад села, селища, підвищення рівня культурного обслуговування населення, активізація участі мешканців села у народній творчості та відновлення функціонування закладів культури. Крім того, в документі прописано посилення ролі територіальних громад в плануванні та впровадженні заходів із розвитку сільських територій. В плані заходів є проекти залучення міжнародної технічної допомоги для вирішення питань розвитку сільських територій [8].

Одним із пунктів затвердженого плану є диверсифікація та розвиток сільської економіки, що передбачає залучення сільських домогосподарств до надання послуг у сфері сільського туризму; збільшення кількості зайнятих у сфері надання туристичних послуг, збільшення частки доходів домогосподарств; збільшення надходжень до місцевих бюджетів. Якщо проаналізувати всі, а зокрема останній етап, то досить суттєвими є намагання держави розв'язати низку соціальних проблем сільського населення. Серед найдієвіших інструментів організаційного та економічного механізму розвитку села є належна державна політика.

Головна причина деградації в сільській місцевості – це відсутність конкурентоспроможної програми її розвитку, тобто програми, зорієнтованої на потреби конкретної громади, регіону, яка зможе практично упровадити економічну альтернативу, а саме – сформувати клас малого бізнесу. Процес реформування сільського господарства України тривалий час здійснювали без урахування головного двигуна еволюційних реформ – активізації самого селянина [9].

Необхідно відзначити, що політика розвитку агропромислового виробництва має стати невід'ємною складовою політики сільського розвитку,

а не навпаки. Розвиток об'єктів соціальної інфраструктури повинні задовольняти значну частку потреб населення, які в більшості сільських населених пунктів знаходяться в занедбаному стані, або взагалі не функціонують, першопричиною якого є відсутність фінансування.

Висновки до розділу 2

Підсумовуючи, можна відзначити, що впровадження та використання відновлювальних джерел енергії є перспективним шляхом вирішення проблем національного енергетичного сектору, Водночас, слід зауважити, що сільські території України вже сьогодні мають потужний потенціал у сфері відновлювальної енергетики, однак, на жаль, ефективно його не використовують, що, в свою чергу, спричинено рядом проблем у їх соціальній, економічній, екологічній сферах життєдіяльності, а також незадовільними організаційно-правовими, фінансово-економічними, технологічними умовами для впровадження та використання ВДЕ.

Враховуючи вищевикладене, політика енергозбереження спрямована на створення необхідних умов для активізації розвитку відновлюваної енергетики, яка в найближчому майбутньому зможе: забезпечити енергонезалежність та енергетичну безпеку сільської місцевості України, підвищити конкурентоспроможність, інвестування в аграрний сектор, підвищення рівня доходів, якості життя та добробуту сільського населення, сприяння створенню нових робочих місць та підвищення ефективності використання сільськогосподарських земель, запровадивши екологічно прийнятні технології у сільському господарстві, зменшити рівень забруднення сільських територій та зберегти чисте довкілля для майбутніх поколінь.

Механізм формування та розвитку трудового потенціалу села є результатом спільної дії багатьох факторів, не обмежуючись існуванням суто продуктивності людини.

Стратегічні перспективи удосконалення системи відтворення трудового потенціалу на селі передбачають реалізацію соціально-економічних програм, що сприяють розвитку людського потенціалу, розробку концепцій професійного зростання працівників, оптимальних механізмів відбору.

Діяльність місцевих органів влади необхідно спрямувати з функціональної орієнтації на створення гнучких координуючих центрів, що самоорганізуються, для забезпечення ефективного використання інтелектуальних та фізичних можливостей трудових ресурсів села, реалізацію їх потенціалу та задоволення соціальних потреб.

РОЗДІЛ 3 ОХОРОНА ПРАЦІ

3.1. Охорона праці при проведенні землевпорядних робіт у сільській місцевості

До початку робіт у сільській місцевості необхідно отримати в органах, керуючих даною територією, дозвіл на право виконання робіт та забезпечити умови праці згідно Закону України, визначення якого наведено на рис. 3.1.

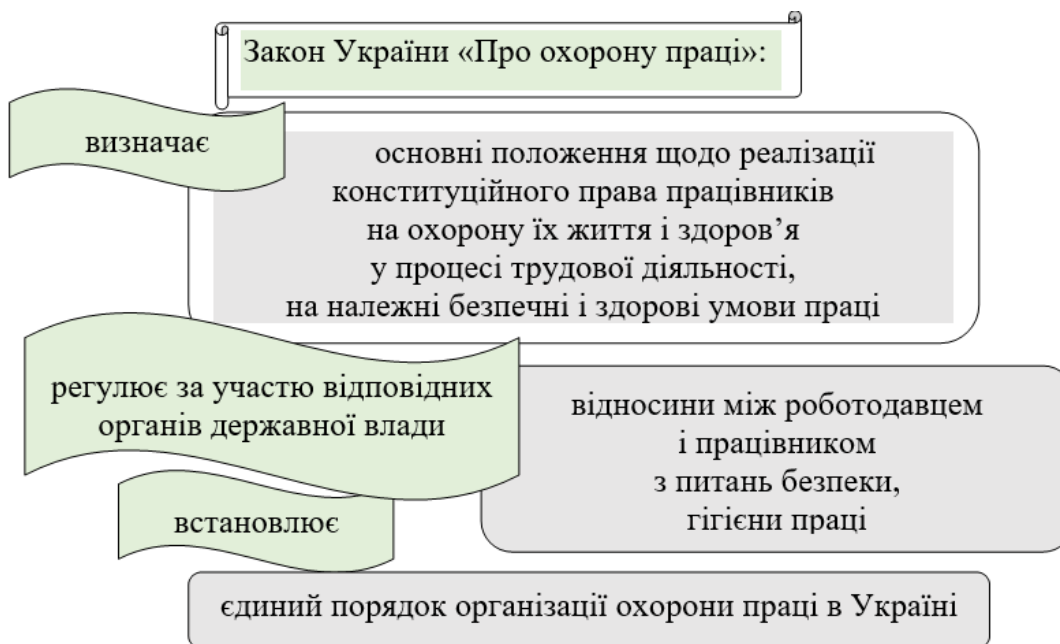

Рис. 3.1 - Визначення головного документу з охорони праці

Вивчення і рішення проблем, пов'язаних із забезпеченням здорових та безпечних умов, в яких протікає праця людини - одна з найбільш важливих завдань у розробці нових технологій і систем виробництва. Вивчення і виявлення можливих причин виробничих нещасних випадків, професійних захворювань, аварій, вибухів, пожеж, і розробка заходів та вимог, спрямованих на усунення цих причин дозволяють створити безпечні і сприятливі умови для праці людини. Комфортні та безпечні умови праці - один з основних факторів, що впливають на продуктивність і безпеку праці, здоров'я працівників.

Дуже важливою складовою всього процесу виконання робіт є дотримання правил, які убезпечують небезпечні ситуації, нанесення шкоди працівникам, обладнанню, порушення технологічного процесу виробництва. Головна

умова, якою мають керуватися працівники під час проведення геодезичних робіт - це виконувати правила які, встановлені на підприємстві або населеному пункті, в якому проводяться геодезичні роботи.

До початку польових робіт на підприємствах повинні бути проведені організаційно-технічні заходи, спрямовані на створення безпечних і здорових умов праці під час виконання польових робіт.

Тільки ті працівники, які пройшли інструктаж допускаються до виконання геодезичних робіт. Перед початком польових топографо-геодезичних робіт керівник бригади повинен інформувати керівництво, у відомстві якого знаходиться об'єкт про характер і тривалість робіт, чисельність виконавців, методи і місце проведення робіт.

Керівником повинна бути розроблена схема маршруту пересування бригади в район проведення робіт.

Керівник робіт додатково інструктує працівників при видачі завдання, зміні ділянок і видів робіт.

Керівник зобов'язаний повторити з працівниками правила безпечної роботи в період виконання геодезичних робіт у випадках:

- отримання в процесі проведення робіт нової техніки та впровадження нової технології робіт;
- виявлення грубих порушень правил безпечного ведення робіт, здатних призвести до важких наслідків.

Особливості польових робіт також полягають у тому, що вони виконуються під відкритим небом при великих коливаннях температури і вологості. У найбільш жаркі години дня слід переривати роботу і переносити її на ранні ранкові і передвечірні години.

В ході польових робіт небезпеку для виконавця представляють сонячні опіки, а також сонячні та теплові удари. Для запобігання захворювань, викликаних цими факторами, необхідно дотримуватися режиму роботи та використовувати спецодяг для захисту від сонячних променів.

Всі працівники, які відряджаються на польові роботи повинні бути навчені правилам надання першої допомоги при нещасних випадках (опіках, кровотечі, переломах і т.д.). Кожен працівник повинен знати правила дорожнього руху та заходи безпеки, які стосуються різних видів транспорту, що використовуються в містах і на об'єкті робіт.

Забороняється:

- виконувати роботи на дорогах в туман, заметіль, грозу;
- залишати на проїзній частині без нагляду геодезичні прилади;
- проводити вимірювання висоти підвіски проводів ліній електропередач безпосереднім вимірюванням за допомогою рулетки, рейки, вешек та інших предметів, а слід визначати її аналітично;
- виконувати роботи у смузі відчуження високовольтних ліній електропередач, електростанцій, на антенних полях без узгодження з відповідними організаціями;
- залишати на проїжджій частині не забиті в рівень з поверхнею землі штирі, труби тощо.

Методи роботи та технічні засоби, трудова та виробнича дисципліна повинні виключати можливість виробничого травматизму.

З використанням персонального комп'ютера здійснюється практично весь комплекс камеральних робіт, тому важливо розглянути шкідливі фактори, пов'язані з роботою на ПК, до них відносяться:

- напруга зорових органів та пов'язані з ним стомлення, захворювання та побічні ефекти;
- значне навантаження на пальці і кисті рук, яка за відсутності профілактики та медичного контролю можуть викликати професійні захворювання;
- тривале знаходження в одній і тій же позі, що викликає застійні явища в організмі, що може сприяти різних захворювань;

Зміни у функціональному стані зорового аналізатора у ході виробничої діяльності фахівців, що працюють перед моніторами, відбувається в кінці 4 години роботи. Тому слід робити перерву та приділяти увагу освітленню робочих місць. Бажано, щоб природне світло падало на робоче місце з правого боку.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Успішне проведення адміністративно-територіальної реформи в Україні пов'язане зі сталим розвитком сільських територій. Угодою про асоціацію між Україною та Європейським Союзом визначена чітка державна політика, спрямована на стимулювання розвитку сільських територій задля запобігання небажаних негативних наслідків кризових ситуацій. У науковій доповіді ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.Долішнього НАН України» «Сільські території в Україні» висвітлено методичні підходи до ідентифікації сільських територій та наголошено на необхідності «модернізації державної політики розвитку сільських територій, її наближення до регіональної політики ЄС» в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів відповідно Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, що ратифікована Законом України від 16 вересня 2014 року № 1678- VII і фактично є частиною національного законодавства. Оскільки сільське населення України становить майже 31% наявного населення, а сільсько-господарські угіддя складають близько 70% земельного фонду держави, науковці вважають, що сталий розвиток сільських територій значною мірою визначає сталість соціально-економічного розвитку України в цілому.

Слід відзначити визначальну роль сільських територій та вплив притаманних їм кризових явищ та занепад у багатьох сферах на стан продовольчої безпеки нашої країни.

За дослідженнями ННЦ «Інститут аграрної економіки» нехтування занепадом сільських територій загрожує державній безпеці. Завершення земельної реформи потребує розроблення та прийняття низки законів про дерегуляцію у сфері земельних відносин, про зонування земель, а також про економічне стимулювання раціонального використання земель сільськогосподарського призначення. Одним із важливих заходів є підготовка фахівців із ведення реєстру земельних прав, земельних оцінювачів, землевпорядників. Основні висновки ННЦ «Інститут аграрної економіки»

щодо ефективності управління земельними ресурсами представлені в додатку Ж.

Отже, нагальні завдання, що окреслюють державну політику – це сприяння розвитку сільських територій «на центральному та місцевому рівнях щодо планування, оцінки та реалізації політики».

Узагальнюючи, можна назвати чотири групи чинників, що визначають розвиток села: фактори виробничо-економічного розвитку, фактори соціально-економічного розвитку, збереження природної, культурної та духовної спадщини щодо природних ресурсів (грунту, води та інших природних ресурсів), інституційні зміни, пов'язані з відносинами власності, управління та використання землі, водних ресурсів, виробничого обладнання, інфраструктури та інших факторів, що сприяють розвитку багатофункціональних сільських територій, пов'язані з організацією адміністративних та управлінських структур, у регіонах та країни в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Булах Т.М. Соціальний розвиток сільських територій: світовий та вітчизняний досвід /Т.М. Булах// Економіка АПК. 2012.-№6. С. 95 - 98.
2. Бородіна О.М. Аграрний розвиток і саморозвиток громад: модернізація через взаємну адаптацію (теоретико-методологічний аспект) / О.М.Бородіна, І.В.Прокопа // Економіка України. 2014 №4.С. 55- 72.
3. Газуда С.М. Теоретико-методичні засади парадигми розвитку сільських територій / С.М.Газуда// Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка». Випуск 2(34) 2011 С. 59 -64.
4. Губені Ю.Е. Розвиток сільських територій: деякі аспекти європейської теорії і практики // Ю.Губені//. Економіка України. 2007. № 4. С. 62 70.
5. Данилишин Б.М. Природно-ресурсний потенціал сталого розвитку України / Б.М. Данилишин, С.І. Дорогунцов, В.С. Міщенко. Київ. 1999. 716 с.
6. Демяненко М.Я. Кредитний фактор сталого розвитку аграрного сектору України / М.Я. Демяненко //Економіка АПК. 2014. № 11. С. 5 15.
7. Дієсперов В.С. Використання земельних ресурсів сільських територій / В.С. Дієсперов // Економіка АПК. 2014. № 11. С. 48 56.
8. Дієсперов В.С. Сільські території як об'єкти організації економічної діяльності / В.С. Дієсперов // Економіка АПК. 2014. № 5. С. 56 64.
9. Державна цільова програма сталого розвитку сільських територій на період до 2020 року Економіка АПК. 2010. № 7. С. 3 13.
10. Закон України Про планування території інфраструктури сільської місцевості. Відомості Верховної Ради України ВВРУ 2002. №30 . С. 204.
11. Залуцький І.Р. Актуалізація пріоритетів державної політики розвитку сільських територій /І.Р.Залуцький// Регіональна економіка 2011. №2. С. 51 54.
12. Збарський В.К. Сталий розвиток сільських територій : проблеми і перспективи /В К Збарський//Економіка АПК. 2010. № 11. С. 129 136.
13. Кретінін В. На шляху до сталого розвитку господарської системи регіону

- / В. Кретінін // Міжнародний журнал. Проблеми теорії та практики управління. -2005. № 4. С. 6569.
14. Крисанов Д. Удова Л. Кластеризація економічної діяльності та обслуговування як інструмент сталого розвитку сільських територій /Д.Крисанов, Л.Удова.//Економіка України. 2009. №10. С. 69-75.
15. Ксьонжик І.В. Соціально-економічний розвиток сільських територій/ І.В. Ксьонжик // Економіка АПК.2014. № 10. С.60 66.
16. Малік М. Й. Забуранна Л. В.Сільський аграрний туризм як чинник розвитку сільських територій /М.Й.Малік Л.В.Забуранна// Економіка АПК. 2012 № 5 . С. 110 120.
17. Малік Й, Хвесик М.А. Сталий розвиток сільських територій на засадах регіонального природокористування та еколого-безпечного агропромислового виробництва /М.Й. Малік, М.А. Хвесик //Економіка АПК. 2010. №5. С. 3 12 .
18. Мельник С.І. Соціально-економічні проблеми відтворення та ефективного використання ресурсного потенціалу села / С.І.Мельник. К.: ННЦ ІАЕ, 2004. 342 с.
19. Мельник Л.Г. Поняття про сталий розвиток / Л.Г. Мельник // Основи стійкого розвитку. Суми: Університетська книга, 2007. С. 411 442.
20. Моліна О. В. Сталий соціально-економічний розвиток регіону: аналіз підходів та інструментів оцінки / О. В. Моліна, В. М. Осипов //Регіональна економіка. 2010. № 4. С. 25-32.
21. Оліщук П.О. Місцеві ініціативи як інструмент розвитку сільських територій / П.О.Оліщук// Ефективна економіка 2012. №1. С. 5 7.
22. Павліха Н.В., Хомюк Н.Л. Визначення сутності сільських категорій / Павліха Н.В., Хомюк Н.Л.// Вісник Волинського інституту економіки та менеджменту. Випуск 19 2017. - С. 306- 313
23. Павлов О.І. Сільські території: теоретично-методологічні засади дослідження [Електронний ресурс]/О.І.Павлов режим доступу <http://histans.com/Journal/region35.pdf>.
24. Плотницька С.І. Проблеми ідентифікації депресивних територій

України. Вісник Запорізького національного університету № 4(16) – 2012. С. 195 – 200.

25. Саблук П.Т. Наукові (економічні) центри розвитку сільських територій в управлінні аграрною економікою /П.Т Саблук Л.І. Курило// Економіка АПК. 2014. № 5. С. 51-56.

26. Сільські території в Україні: практика ідентифікації та інструменти розвитку: науковоаналітична доповідь / Сторонянська І. З., Залуцький І. Р., Патицька Х. О. Львів, ДУ «інститут регіональних досліджень імені М. Долишнього НАН України». 2021. 137 с. (Серія «Проблеми регіонального розвитку»)

27. Славов В.П. Економіко-енергетична система сталого розвитку сільських територій / В.П. Славов, О. В Коваленко // Вісник аграрної науки. 2007. № 7. С.71-74.

28. Ставнича Л.А. Концептуальні засади розвитку сільських територій. [Електронний ресурс] /Л.А.Ставнича. Режим доступу: www.amdi.org.ua/images/stories/docs/seminar/Stavnucha.pdf.

29. Талавирия М.П. РОЗВИТОК СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ НА ЗАСАДАХ СТАЛОСТІ / М.П. Талавирия// Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка». Випуск 1(47).Т.2. 2016 С. 146-150.

30. Терещенко В.К. Напрями професіоналізації органів місцевого самоврядування сільських територій /В.К.Терещенко Н.В.Морозюк // Економіка АПК. 2014. №9. С.52 57.

31. Термоса І.О. Сутність сталого розвитку та його особливості в контексті сільських територій. SATISFACTION OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT AND ITS FEATURES IN THE CONTEXT OF RURAL TERRITORIES. / Світове господарство і міжнародні економічні відносини. Причорноморські економічні студії. Випуск 19. 2017 С. 33 – 37

32. Третьяк А.М. Наукові основи економіки землекористування та землевпорядкування / А.М. Третьяк, В.М. Другак. К.: ЦЗРУ 2003. 337 с.

33. Уркевич В.Ю. Про категорію «сталий розвиток сільських територій» /

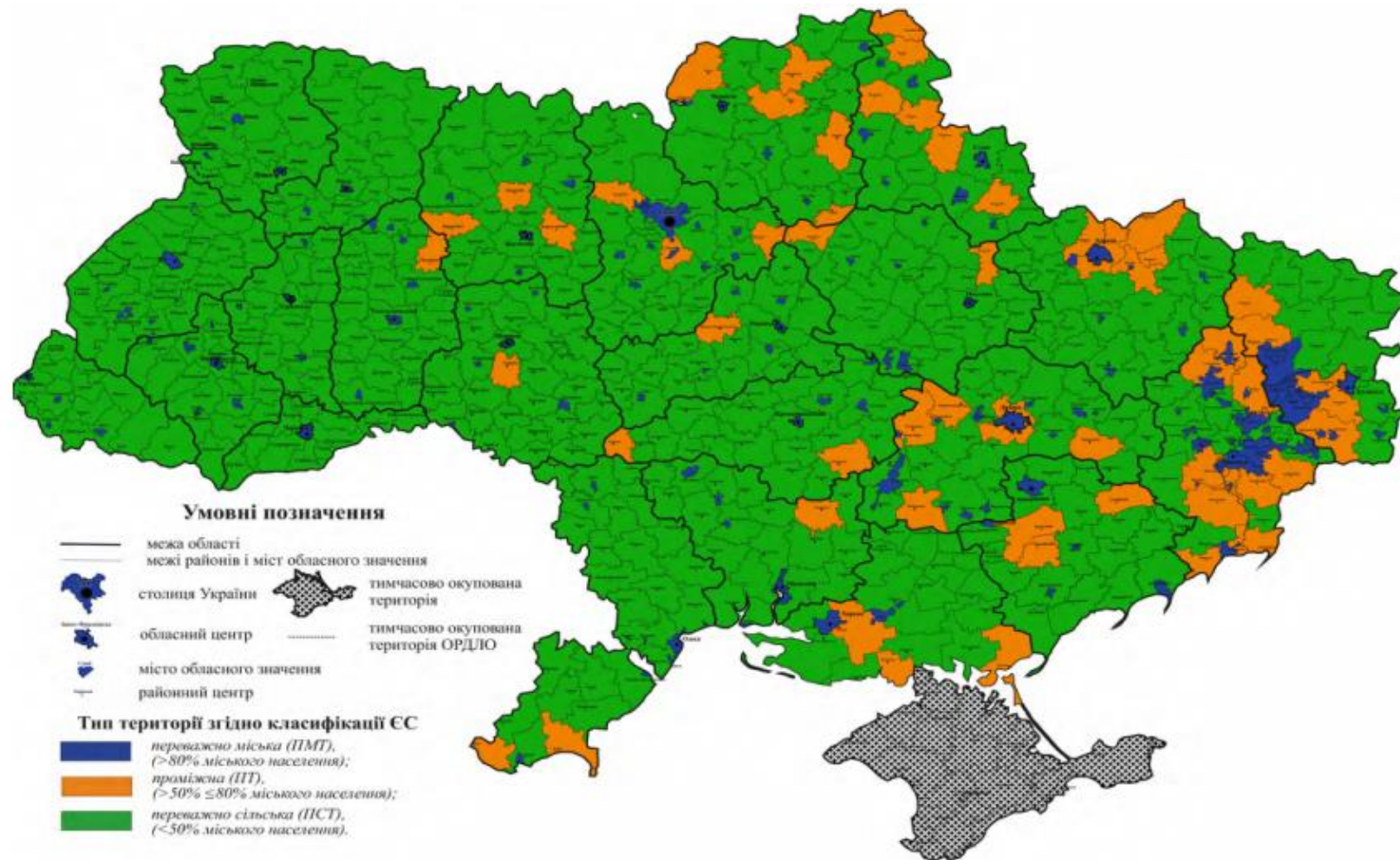
В.Ю. Уркевич // Сучасне земельне, аграрне, екологічне та природноресурсне право: актуальні проблеми теорії та практики: Міжнародна науково-практична конференція (22 травня 2010 р.). Біла Церква : БНАУ, 2010. С. 24-26

34. Шубравська О. Сталій економічний розвиток: поняття і напрям досліджень / О. Шубравська/ Економіка України. 2005. №5. С.36-42.

35. Юрчишин В.В. Сільські території як системоутворюючі фактори розвитку аграрного сектора економіки / В.В. Юрчишин // Економіка АПК. 2005. №3(125). С. 3-10.

36. Харчук С. А. Соціально_економічний розвиток сільських територій: проблеми та шляхи вирішення / С. А. Харчук // Інвестиції: практика та досвід. – 2015. –№ 12. – С. 20-23

Додаток А - Ідентифікація переважно міських, проміжних та переважно сільських територій (на рівні адміністративних районів) Розроблено на основі розрахунків, представлених у [25]

Додаток Б - Характеристики та класифікація переважно сільських територій адміністративних районів Запорізької області станом на 01.01.20 р. [25]

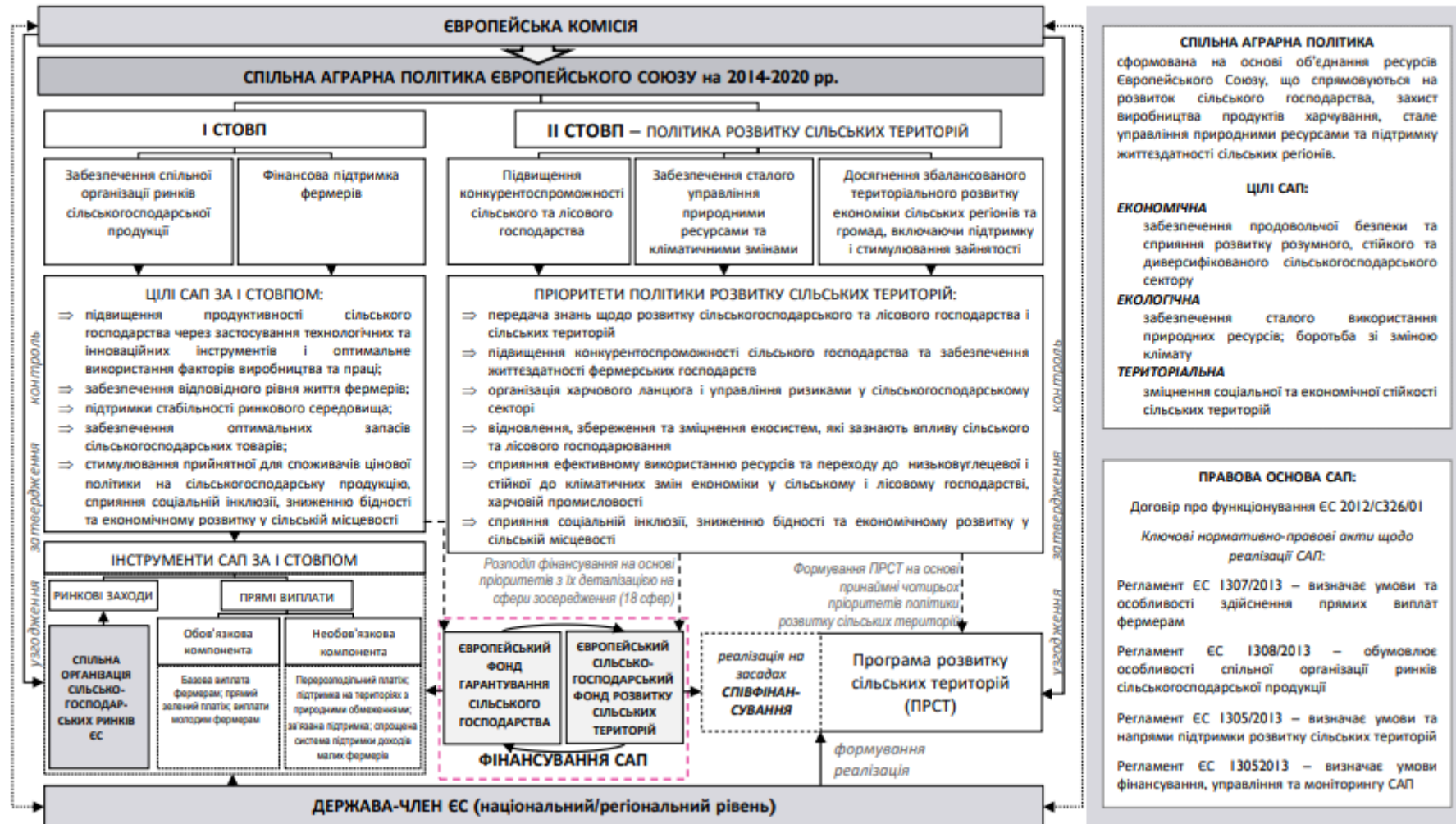
Назва адміністративного району	Густина наявного населення станом 1.01.20 р.	Зміна чисельності наявного населення за 2017-2019 рр., +/-			Лог знегодн. території (ЛЗ _{тер}), років	Зміна кількості юросіб за 2017-2019 рр., %	Обсяг податкових надходжень на одну особу за 2019 р, грн.	Тип переважно сільської території та чисельність наявного на ній населення станом на 1.01.20 року			
		Всього		середньорічна, осіб				Більш розвинені (Інтегровані – ІПСТ), осіб	Перехідні (Дискретні – ДПСТ), осіб	Проблемні (Неблагополучні – НПСТ)	
		осіб	%							Всього, осіб	з них занепадаючі – ЗПСТ, осіб
Всього по районах *	21,7	-18952 *	- 3,8 *	-6317 *	78 *	+ 3,2	4145,1	-	3**/ 140621	14**/ 352638	3**/ 45344
Бердянський	13,7	- 939	- 3,7	- 313	78	- 4,5	3643,2	-	-	24274	-
Більмацький	15,7	- 1213	- 5,5	- 404	52	- 2,2	4821,5	-	-	20922	20922
Великобілозерський	16,3	- 304	- 3,8	- 101	76	+ 3,1	4747,5	-	-	7644	-
Веселівський	18,3	- 878	- 4,1	- 293	70	+ 5,5	3942,9	-	-	20672	-
Вільнянський	35,8	- 1595	- 3,4	- 532	86	+ 5,7	4098,3	-	45621	-	-
Запорізький	39,2	- 1119	- 1,9	- 373	152	+ 11,4	3685,5	-	56364	-	-
Кам'янсько-Дніпровський	32,5	- 1747	- 4,4	- 582	66	+ 7,1	2790,0	-	-	38365	-
Мелітопольський	27,0	- 1243	- 2,5	- 414	116	+ 3,1	3276,8	-	-	48191	-
Новомиkolaївський	16,5	- 823	- 5,2	- 274	55	+ 2,9	4451,0	-	-	15068	-
Оріхівський	27,6	- 1647	- 3,6	- 549	80	- 2,4	3628,5	-	-	44114	-
Пологівський	28,7	- 1516	- 3,8	- 505	76	+ 1,2	6336,0	-	38636	-	-
Приазовський	13,5	- 1054	- 3,8	- 351	63	+ 5,4	4134,7	-	-	26280	-
Приморський	20,6	- 1201	- 4,0	- 400	72	0	3943,2	-	-	28866	-
Розівський	13,6	- 521	- 5,9	- 174	48	- 2,6	5857,0	-	-	8277	8277
Токмацький	14,8	- 1064	- 4,8	- 355	60	+ 9,8	4447,5	-	-	21330	-
Чернігівський	13,4	- 970	- 5,7	- 323	50	- 7,2	4693,9	-	-	16145	16145
Якимівський	17,5	- 1118	- 3,3	- 373	87	+ 9,4	5042,9	-	-	32490	-

Джерело: розраховано за даними: Форми 6-зем станом на 1 січня 2010-2016 рр. Інформація територіальних органів Державної служби України з питань геодезії, картографії і кадастру. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://land.gov.ua/info/terytorialni-orhany-derzhheokadastru/> (дата звернення: 28.07.2020); Чисельність населення (за оцінкою) на 1 січня 2020 року та середня чисельність у 2019 році

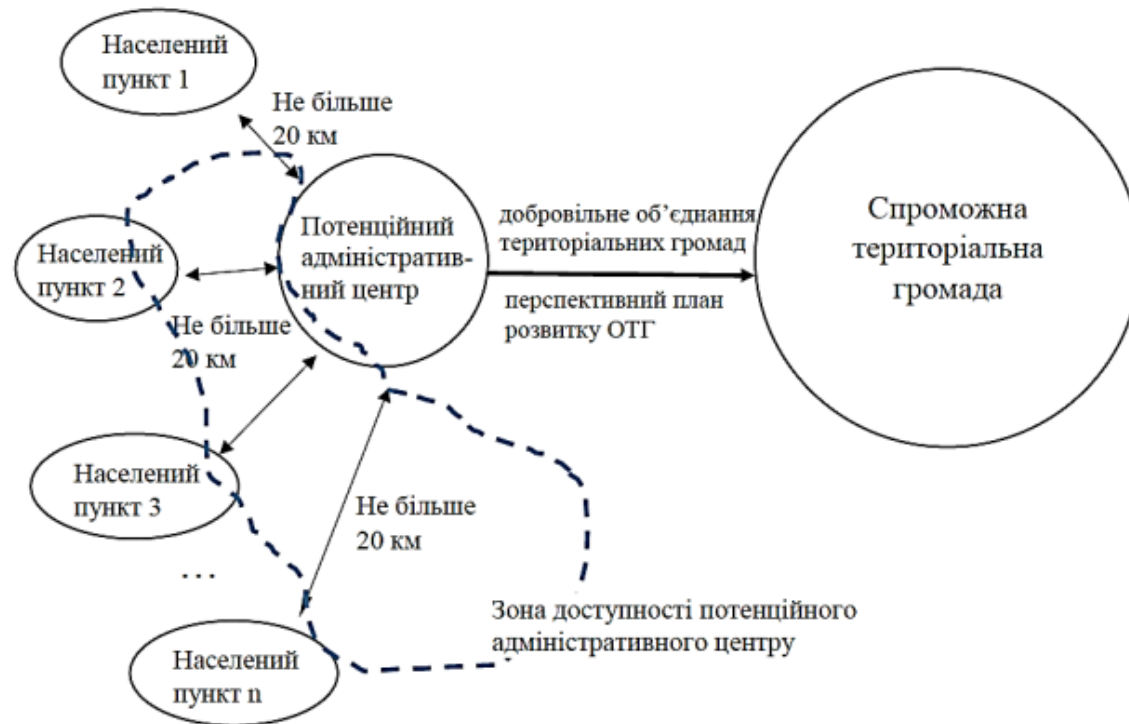
Статистична інформація. Головне управління статистики у Запорізькій області. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.zp.ukrstat.gov.ua/index.php/47-novynymisiats/390-povini-misyats> (дата звернення: 05.04.2020); Чисельність наявного населення України на 1 січня 2019 року: Статистичний збірник. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://database.ukrcensus.gov.ua/PXWEB2007/ukr/publ_new1/2019/zb_chnn2019.pdf (дата звернення: 05.04.2020);

Показники Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України (ЄДРПОУ). Кількість юридичних осіб по містах та районах. Головне управління статистики у Запорізькій області [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.zp.ukrstat.gov.ua/index.php/yedynyi-derzhavnyi-reiestr-pidpriemstv-i-orhanizatsii-ukrainy/27-yedynyi-derzhavnyi-reiestr-pidpriemstv-i-orhanizatsii-ukrainy/123-killist-yuridichnikh-osib-po-mistakh-ta-rajonakh> (дата звернення: 20.03.2021); Open Budget. Державний веб-портал бюджету для громадян. Міністерство фінансів України. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://openbudget.gov.ua/> (дата звернення: 25.05.2021); Функціональні типи територій як об'єкт державної регіональної політики: методичні підходи до ідентифікації: науково-аналітична доповідь / наук. ред. д.е.н., проф. Сторонянська І.З. Львів, ІРД НАНУ. 2020. 150 с. (Серія «Проблеми регіонального розвитку»). * Сумарні дані щодо переважно сільських територій та їх типів. ** Кількість районів області, які належать до означеного типу територій.

Додаток В - Механізм формування та реалізації САП ЄС на 2014-2020 рр. Джерело: складено на основі European Parliament. Common Agricultural Policy at a glance An official EU website. URL: https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/key-policies/common-agricultural-policy/cap-glance_en#thecapinpractice

Додаток Г - Схема формування спроможних об'єднаних територіальних громад на території України за І.О.Термоса [31]

Додаток Д – Районування території Одеської області для Агро-екологічних кластерів

Легенда для картосхеми Кластерне районування Одеської області

- Зони агроекологічних кластерів:
- I. Придунайська
 - II. Південно-степова
 - III. Приморська
 - IV. Приміська (Одеська)
 - V. Північно-степова
 - VI. Лісостепова
- Сформований агроекологічний кластер
- Агроекологічний кластер в стадії формування
- Потенційний агроекологічний кластер
- Природоохоронні території:
- 1 - Дунайський біосферний заповідник
 - 2 - НПП "Тузовські лимани"
 - 3 - Нижньодністровський НПП
 - 4 - Регіональний ландшафтний парк "Тилігульський"
 - 5 - Ландшафтний заказник державного значення "Савранський ліс"
 - 6 - Ландшафтний заказник "Тарутинський степ"
- Кордон області
- Межі районів
- Населені пункти
- Водні об'єкти (прісні)
- Водні об'єкти (солоні)
- Річки
- Ліс
- Плянотації деревних культур, сади, виноградники
- Очеретяні масиви

За визначенням М. Портера «Кластер – це сконцентровані за географічною ознакою групи взаємопов'язаних компаній, спеціалізованих постачальників, підприємств, які надають послуги, фірм в суміжних галузях, а також пов'язаних з їх діяльністю організацій (наприклад, університетів, агентств по стандартизації, торгових об'єднань) у певних сферах, які конкурують між собою, але при цьому ведуть спільну діяльність»

Бізнес-кластер – це географічна концентрація взаємоз'язаних підприємств, постачальників і залучених до них організацій у визначеній галузі. Вважається, що кластери підвищують продуктивність, з якою компанія може конкурувати на національному та глобальному рівнях. Кластери також є важливими аспектами стратегічного управління.

- Географічні кластери (наприклад, органічного землеробства);
- Галузеві кластери (наприклад, інжинірингові);
- Горизонтальні кластери (наприклад, управління знаннями);
- Вертикальні кластери (наприклад, логістичні).

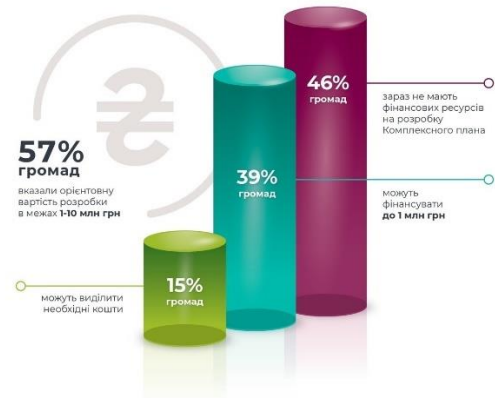
Додаток Е – Характеристика даних Всеукраїнської асоціації громад на інформаційний запит щодо стану розвитку просторового планування територій

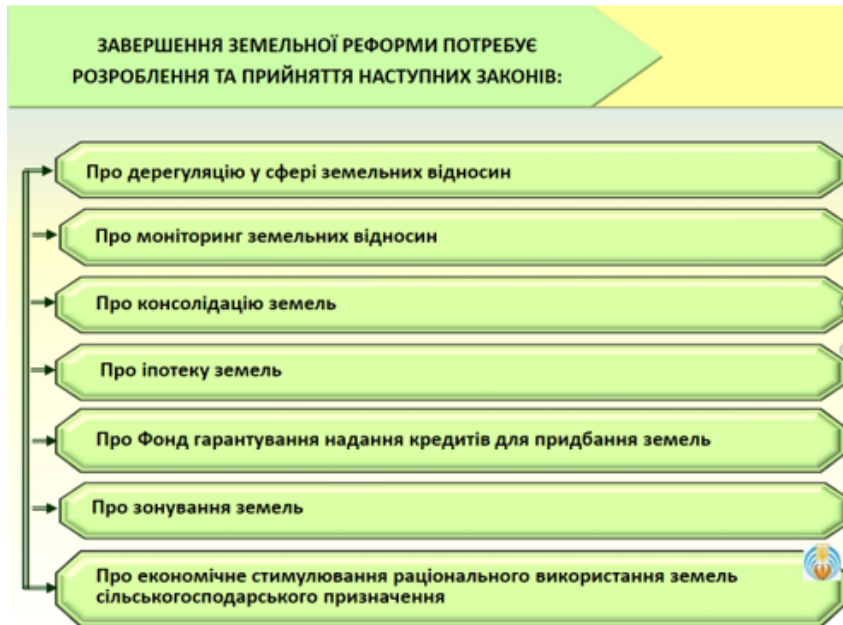
Громади впроваджують ПРИНЦИПИ ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ ТЕРИТОРІЯМИ

Громади потребують ФІНАНСОВОЇ ПІДТРИМКИ ДЛЯ РОЗРОБКИ КОМПЛЕКСНИХ ПЛАНІВ

Додаток Ж – Висновки ННЦ «Інститут аграрної економіки»

© ННЦ «Інститут аграрної економіки»

Ефективне управління земельними ресурсами, забезпечення сталого

землекористування та його екологізація

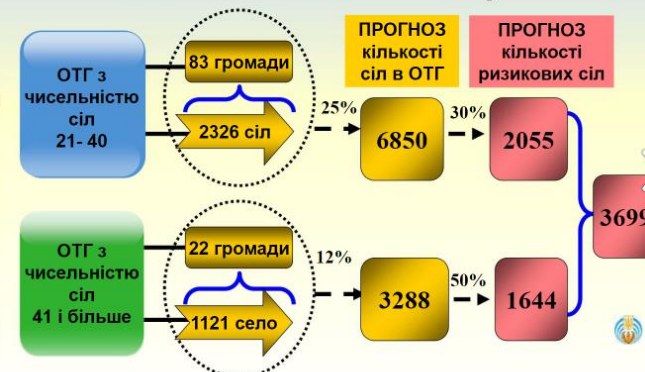
- Забезпечення ефективного управління земельними ресурсами, збереження кількості і якості сільськогосподарських земель, контроль за їх обігом та раціональним використанням, моніторинг цін та рівня орендної плати за землю; функціонування гарячої лінії з виявлення і протидії корупції й земельного рейдерства.
- Здійснення консервації малопродуктивних, деградованих і непридатних для сільськогосподарського використання земель, створення рекреаційних зон та відновлення поєззахисних і прибережних захисних смуг.
- Запровадження механізму економічного стимулювання власників землі та землекористувачів за охорону земель, раціональне й екологібезпечне використання сільськогосподарських угідь.

© ННЦ «Інститут аграрної економіки»

© ННЦ «Інститут аграрної економіки»

ОТГ, до складу яких входять більше 20 сільських населених пункти

© ННЦ «Інститут аграрної економіки»